

59716

Andrew Carnegie :

Za svetovno razsodišče.

Poslovenil

Franč. Ser. Šegula.

Pour l'Arbitrage.

Troisième édition en Slovène.

— 5. mille. —

Conciliation Internationale. Mednarodno sporazumljenje.

„Pro Patria Per Orbis Concordiam. —
Za domovino po slogi človeštva!“

S tem naslovom in geslom je l. 1905 ustanovil senator M. d'Estournelle de Constant eno izmed mnogih pacifističnih društev, in sicer s posebnim namenom zблиžanja in združenja narodov sveta. Pravo domoljubje namreč ne obstoji samo v tem, da je kdo vsikdar pripravljen, sebe in svoje imetje žrtvovati za domovino, ampak naj tudi pomaga, da se od strani vse, kar bi moglo domovini škodovati, ali prerušiti njen mirni razvoj. — V ta namen je najprej treba ustvariti dobre odnošaje med vsemi narodi, in te odnošaje postaviti na stalno in trdno podlago. Zato hoče društvo:

1. Vzgajati po spisih in govornikih javno mnenje in prepričanje za mednarodna mirovna razsodišča.

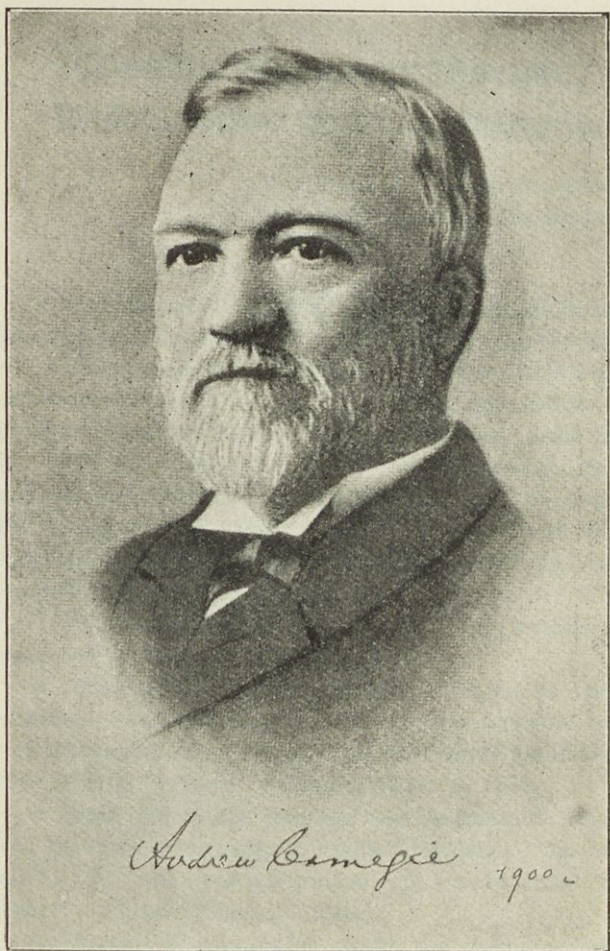
2. Nadzorovati, oziroma popravljati netočne in namenoma neresnične — tendenciozne vesti, ki naredijo sovraštvo med narodi in povzročajo vojne. Temu cilju služi zlasti časnikarstvo in tisti udje, ki so izvoljeni v zastope, odbore in zbore.

3. Gojiti prijateljske odnošaje med posamezniki raznih narodov, da zgine nezaupanje in vzklije bratoljubje. (Za nas Slovence se od l. 1912 posebno zanima „Groupe d'études Franco-Slovènes“ — Julius Tixerant, Paris.)

4. Uprizarjati mednarodne obiske parlamentarcev med seboj, trgovcev, dijakov, znanstvenikov, umetnikov, delavcev, obrtnikov.

5. Pospeševanje znanja tujih jezikov.

59716

Andrew Carnegie 1900.

Conciliation internationale. Mednarodno sporazumljenje.

Za svetovno razsodišče.

(Pour l'Arbitrage.)

Visokošolcem govoril

M. Andrew Carnegie,
rektor univerze v Šent-Andražu na Škotskem.

Predgovor spisal

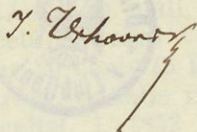
senator

M. d'Estournelles de Constant,
Paris.

Poslovenil

Franc. Ser. Segula,

vitez reda Božjega groba v Jerusalemu, župnik v p. in posestnik,
Přagerhof.

J. Ughetto

Tretja izdaja.

1914.

V lastni založbi. — Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.

25

svetovno razsodišče.

59716

D. (25.4.35.)

Treba izdaja.

1914

Andrew Carnegie.

(Životopisna črtica.)

„Vse bo še dobro, ker vse na svetu se obrača na bolje.“

Njegovo geslo.

„Bogatejši in uplivnejši, kakor marsikateri kralj, ie ostal, kar je bil vsekdar, preprost delavec; njegovo ogromno premoženje mu je le novo orodje za delo: orjaški stroj, ki ga rabi, da bi podprl še bodoče rodove.“ Tako je označil francoski senator M. d'Estournelles de Constant življenje svojega prijatelja milijardarja Andrewa Carnegieja (Andrjuš Karnidži).

Ta vzor samorastlosti („self-made-man“) se je porodil 25. novembra 1837 v mestu Dunfermline na Škotskem kot sin ubogega tkalca. Matere zlasti se spominja z neskončno spoštljivostjo; učila ga je brati in pisati, učila ga varčnosti in poštenosti, vzgojila v njem moški značaj. Leta 1848 je šla uboga rodbina Carnegie s trebuchom za kruhom v Ameriko in se nastanila v Pittsburgu. Tu je mali Andrej najprej v predilnici zraven očeta „navijal volno na špole“ in služil na teden 1 dolar 20 cents (5 kron). Potem je bil kurjač pri parnem stroju, nadalje raznašalec telegramov po mestu, telegrafist, l. 1852 že tajnik Tomaža A. Scotta, ravnatelja pennsilvanskih železnic in 1865 sam ravnatelj tega velikanskega podjetja.

Premoženje je začel zbirati s tem, da si je še kot tajnik izposodil denar za nakup 10 železniških

akcij, z dividendo pa je že preživeljal svoje stariše. Za vsako nadaljno podjetje si je sicer tudi izposojal denar, pa ker je bil znan kot poštenjak, je dobival skoraj neomejen kredit, izdeloval prve železniške spalne voze (sleeping cars), stavil železne mostove, kupil petrolejske vire v Pennsilvaniji. Leta 1868 je spoznal veliko bodočnost jekla, opustil vsa druga podjetja in ustanovil v Homesteadu pri Pittsburgu svoje velikan-ske tovarne jeklenih izdelkov (Carnegie Steelworks), katera je leta 1900 — ker se „za starega človeka ne spodobi več, dirjati za dolarji“ — prodal za 250 milijonov dolarjev (1200 milijonov kron). Od tega svojega podjetja je svetu znan kot „**kralj jekla**“ (Steel-King), pa tak kralj, ki ni dajal samo mezde svojim podložnim, ampak ž njimi, svojimi delavci, delil tudi dobiček in se jih še zdaj spominja z milijonskimi ustanovami.

Zraven ogromnega dela v svojih podjetjih je bil Andrew Carnegie vsekdar marljiv **pisatelj**. Naravnost neštevilni so njegovi članki po sodobnih časopisih in revijah, zlasti trgovinsko-industrijskega in mednarodno-političnega zadržaja. Zanimiva je knjiga „Trgovca vladarska moč“, najvažnejša pa l. 1889 izdano „Evangelje bogatina“ (The gospel of wealth). To-liko zanimanja je vzbudila ta knjiga, da so o njej pi-sali dolge članke celo: Minister Gladstone, kardinal Manning, kardinal Gibbons i. dr. Razlaga v njej, ka-ko je milijonar — ne lastnik! — ampak le oskrbnik svojega premoženja; ne sme ga torej zapravljati, niti zapuščati ga dedičem, ampak porabiti v prid vsega človeštva: „Kdor bogat umrje, umrje onečaščen.“ Ženskemu sorodstvu naj se ugotovijo primerni dohod-ki, sinovom pa nič, ali le malo za začetek: „Podedo-vano bogastvo zamori veselje do lastnega dela, omeh-kuži značaje, pokvari navadno celega človeka.“

Andrew Carnegie je bogat, zelo bogat, — mar li bogatejši, kakor Gould, Rockefeller, Morgan, Pea-body i. dr.? Marno vprašanje! Noben teh gospodov si ni dal še pogledati do dna svojih žepov in blagajn; to pa je res, kar Carnegie uči, to tudi izvršuje. Se-

veda ima pri tem „svojo trdo glavo“. Celo njegova žena je brez upliva nanj („sem le njegova ponižna pomočnica, — his humble helpmate, that is all! — ne ga vladati, ampak le služiti mu hočem pri njegovih velikih ciljih“, je navadna njena beseda), če gre za porabo ogromnih zakladov; in od svojega prijatelja Williama T. Steada se je popolnoma ločil, ker mu je ta hotel — seveda z najboljšimi nameni — „preveč ukazovati“. Običajne miloščine ne deli; devet desetih tega je baje zavržen denar. Tudi za „Rudeči križ“ nič ne da, ker bi se to reklo podpirati vojno, ki jo smatra za nepotrebno morijo ljudi. Ogromne svote pa daje zlasti za učne namene: visoke šole, knjižnice, ter za dobrodelne naprave: delavske naselbine, bolnišnice, starostna zavarovanja. Za sirote na Balkanu je namenjenih 10 milijonov kron. Velik prijatelj je tudi godbe; kupil je že nad 4000 cirkvam orglje; ima pa tudi v svojem gradu Skibo Castle na Škotskem, kjer zdaj biva, velikanske orglje, ki bude rano vsakega dne njegove goste iz spanja. Ob svojem 73. rojstnem dnevu je daroval na en mah 180 milijonov kron! Povprek se je preračunilo, da je doslej razdelil že 3 milijarde K.

Zlasti pa je Carnegie opora novodobnega mirovnega gibanja (pacifismus). Sam je spisal knjigo „Za mlrovno razsodšče“ (Pour l'Arbitrage), podprl pa svoje mnenje z ustanovo: „Dotation Carnegie pour la paix internationale“ (za mednarodno sporazumljenje), ki razpolaga z letnimi dohodki 3—4 milijonov frankov. Centrali te ustanove ste v New-Yorku (Amerika) in Pariz; podpirajo pa se pacifistični uradi (bureau amerikkanskih republik v Washingtonu, mednarodna mirovna pisarna v Bernu na Švicarskem), ter mnogobrojna mirovna združenja po celem svetu. Za palačo mednarodnega razsodišča v Haagu je Carnegie daroval 8 milijonov dolarjev (40 milijonov frankov). Palača je bila v avgustu 1913 dozidana in slovesno otvorjena.

Mr. Andrew Carnegie
na svojem domu.

Kakor rečeno, se je Andrew Carnegie l. 1900 vrnil iz Amerike v svojo domovino in živi (1913) na svojih škotskih posestvih (Skibo Castle). Oženil se je pozno in ima edino, zdaj 15 let staro hčerko. Visoko v letih je Andrew Carnegie še vedno mladeniško čil, krepkega zdravja, za katero se ima zahvaliti pač najprej vzornemu življenju v mladosti, pa svoji veliki zmernosti; opojne pijače kakor tudi tobaka ne pozna.

Sklenimo z besedami životopisa, ki ga je Andrew Carnegie pred mnogimi leti o sebi samem objavil v časopisu za dečke („The Youth's Companion“), kjer mladino tako-le uči in navdušuje: „Kdor si hoče pridobiti milijone, naj ne bo rojen v srebrni zibelki. Mnogo bolje je, če je otrok gledal siromaščino svojih starišev in njih trdi boj za obstanek, ter pri tem sklenil: obvarovati v prihodnje svoje ljube stariše bede. Ta nagib je dragocenejši kakor vse osebno častihlepje! Če je mladi človek to obveznost na-se vzel, postane lahko iz največjega zanikarneža industrijski velemož, ker je dejanska ljubezen do starišev zbudila v njem vse na dnu duše dremajoče zmožnosti in moči. — In pa vsa skrivnost uspeha leži v trdni volji: kaj doseči! Vsak neuspeh naj nas spodbuja k novim, silnejšim naporom, dokler ne dosežemo zaželenega cilja. — Vse bo še dobro, saj se obrača vse na svetu na bolje!“

Predgovor.

Jaz sem prvi začel delati na to, da se objavi ta izvrsten govor v vseh omikanih jezikih; in to so bili moji vzroki: 1. Ker sem srčno vdan svojemu prijatelju Andreju Carnegie, in mu hvaležen za vse, kar je storil. Bogatejši in mogočnejši, kakor marsikateri kralj, je ostal, kar je bil vsekdar, priprost delavec; njegovo ogromno premoženje mu je le novo orodje za delo: orjaški stroj, ki ga rabi, da bi podprl še bodoče rodove v večnem boju zoper samoljubje in nevednost. S tisočnimi sredstvi, ki jih najde ali sam iznajde, razširja pouk in daje vzgled; knjige piše in nastopa javno kot govornik, pravi učenik ljudstva in skušen voditelj v življenju; pa to mu še ni dovolj, ... ljudstvu daje in odpira razne zavode, knjižnice, visoke šole, gaje in vrtove; proslavi tvoj pogumen nastop in osramoti nasilstvo; njemu ni mar, če ga sunešijo. Podaril je mirovnemu sodišču v Haagu palačo, ker je niso hotele spraviti nezaupljive in škrtljave Vlade, tiste vlade, ki se čutijo bogate dovolj, da žrtvujejo vsako leto milijarde za vedno naraščajoče vojne stroške, pa prerevne, da bi po nekaj tisoč kron zložile v ohranitev miru.

2. Je govor Andreja Carnegie tako učinkovita razprava, da zasluži objavljenja, naj bi si bil kdorkoli njen pisec; polna je nepobitnih dokazov, navedeni izreki velikih mislecev vseh časov pa tvorijo najpomembnejše soglasje; nad vse dragoceno zbirko, objavljeno prav ob času, ko nakupovalci kanonov vseh dežel veselo drug zoper drugega na pomoč kličejo enega in istega Boga vojskinih trum, in z drznim čelom skušajo vero in človekoljubje nadomestiti s svojimi raznovrstnimi nasprotujočimi si domoljubji.

3. Je ta knjiga v mojih očeh še vse kaj drugega, kakor sicer hvalevredno podjetje in koristno delo; jaz vidim v nji znamenit pojav.

Slavospev o miru je bil doslej le platonski glas, sanjarija kekega Kanta, Micheleta, Viktorja Hugo, modrijanov in pesnikov; kvečjemu je vpil po miru v svoji zbeganosti kak ponižan nasilniški vladar, ali se je posmešno zanj oglašal kak bodoč despot. Napoleon I. je še-le v pregnanstvu na otoku Sv. Helene začel narekovati glavne poteze evropskega združenja; in Napoleon III., predno je posvetil čas svojega vladanja neprestanim bojem, je zaklical v svet: „l'Empire c'est la paix! — Cesarstvo, to pomeni mir!“ Nezaupljiv svet se je rogal tem sanjam in lažem; vojska je ostala posvečena naprava, in zazijal je širok prepad med vladajočimi stanovi in nepotrpežljivo množico, pripravljeno vedno k upor.

Zdaj pa glej! so možje izkušnje, možje dela, ljudje vsakdanjih opravkov so spoznali nevarščino in so se odločili zapolniti prepad.

Svoje svarilne klice združujejo z opomini modrijanov. V imenu napredka, v imenu reda ugovarjajo nespameti oboroževanja. Svetu dokazujejo, da bo namesto slave — ponižanje, namesto varnosti — propad in brezvladje, boj vseh zoper vse pa bo nastal iz oboroženega miru. In ko bodo ti ljudje postali številnejši, in bodo vstajali na vseh točkah zemeljske krogle, bode jih mogoče še kdo zasmenoval, ali hlinil ogorčenje; slednjič pa bo se vendar moralo poslušniti, kaj govorijo. Nemogoče bo namreč ob veljavo spraviti njun mnenje v tistih krogih, ki so ga že prevzeti, in ker ga tudi drugi uspehi teh mož že naprej priporočajo v uvaževanje. In ko bodo potem ti ljudje, pripadniki raznih dežel, složno — brez da bi se tega zavedali, ali se celo dogovorili — začeli, za ceno celo lastnega miru, oznanjati tista svoja načela, ali ne bodo takrat osramočene nasprotne njih vlade? In kako naj bi narodi ne postali navdušeni navzlic takemu razodetju, tako priprostemu, tako naravnemu, razglašnemu po tako podjetnih možeh, ki branijo svojo stvarbo, civilizacijo, kateri so se vdinjali nasproti vojski, nasproti odtvekemu sovražniku dela, temu zloduhu vseh dežel?

4. Še ena prednost se razodeva v pričujoči publikaciji: patriotizem Andreja Carnegie. Kakor vsakega dobrega Amerikanca evropskega izvora, je tudi njegovo rođoljubje še le prav dvojno, ne samo eno: ljubezen do svoje rodne zemlje Škotske in do svoje nove domovine Zedinjenih držav.

Kot Francoz bi pač jaz Andreju Carnegie lahko očital, da vse premalo upošteva Francijo in francosko revolucijo v svoji zgodovini napredka mednarodnega pravosodja, pa ljubše mi je, da morem opozoriti na preveliko ljubezen njegovo „do obeli panog“ velikega plemena, h kateremu se prišteva; kakor tudi z veseljem naglašam njegov moški ponos, s katerim, dasi ožigosa vojsko, vendar proslavlja junaško gorečnost v obrambi rodne grude in narodnih svoboščin kot posledico napredujoče mirovne vzgoje. Na tisti način kakor spoštuje vero, on ljubi svojo očetnjava, obe svoji domovini, in čim bolj ji ljubi, tem več njima želi pridobiti; neizprosno pa je proti vsaki zlorabi, proti lažem, ki bi njima utegnile škodovati, — neizprosno ravno tako naproti zlorabi vere, kakor naproti zlorabi orožja — militarizmu.

Pri tem pa si ne dela praznih upov; ve, kdo so zagovorniki tega zla, kako mogočne družbe dobivajo iz njega svoja sredstva in pravico svojega obstanka po vseh deželah; in ne domišlja si, da bo prišel mir nagloma in s silo; zanaša se le na zdrav razum, na vest, na potrpljenje; pač pa zabelježuje vse uspehe, dosežene zoper to zlo že v malo letih: našteva sklenjene pogodbe zastran razsodišča, ... vojske, katerim se je izognilo, ... nečloveške šege, ki so se odpravile ali zmanjšale.

Ve on, da nič na svetu ne pride samo od sebe, da se ravno korenitejše reforme najtežje napravijo sprejemljive; vidi, kako znanost, kolikor je na nji ležeče, od vseh strani znaša svoja najboljša sredstva k delu miru; kako državniki sami sledijo učenjakom in kako, vsem naprej, predsednik Zedinjenih držav pričenja z odkritosrčnim in odločnim delom za zboljšanje vladanja s tem, da sam predlaga drugim vladarjem

držav: naj bi se ne čakalo, dokler ne bodo narodi začeli zahtevati, ampak naj izvršijo prostovoljno ti- sto veliko spremembo, se reče začetek k pripravam svetovnega Miru.

* * *

Tako so končni uspehi pričujoče razprave zelo razveseljivi. Andrej Carnegie dokaže versko-nrav- stveno, gospodarsko, politično in družabno potrebo mirovnega gibanja, ob enem že tudi gleda njega u- resničenje vsak dan vedno bolj gotovo in vedno bliže prihajati; pa ne zažostuje mu ga gledati, on dela zanj. Vsakdo izmed nas pa naj mu pomaga!

d' Elstournelles de Constant.

O p o m b a. Kar je dano v oklepe v tej knjigi, je pristavil prelagatelj.

Za razsodišče.

Gospod vodja,

Dijaki Šent-Andraški!

Moje prve besede danes tukaj naj bodo besede hvale, hvale in zahvale njim, ki so si me s toliko ljubeznijo izvolili za svojega rektorja, in sicer enoglasno. Jaz osebno visoko cenim to čast, bodite prepričani! Vsaj eden vzrok pa je zadržan v tej izvolitvi, radi katere se ne bojim častitati tudi vam in tej visokej šoli: tako ostane namreč v svojem uradu učen in goreč moj prisednik dr. Ross iz Dunfermline, obče priznan šolnik in strokovnjak.

Moji mladi volilci, vi se skrbno pripravljate, da bi igrali svojo vlogo na odru življenja, in odločili ste se že, prepričan sem o tem, zoperstavljati se hudemu in se bojevati zoper zlo, braniti pa, kar je dobrega; da bi tako, če mogoče, zapustili svet malo boljši, kakor ste ga našli.

Vi zdaj že premišlujete o poklicu, katerega se hočete poprijeti, ... o problemih, katerim se posvetiti; vprašujete se, s katerimi predmeti in kako bi svoje zmožnosti izrabili z največjim dobičkom. Pa pustimo zdaj vstran izvolitev poklica. Prepričan sem namreč, da ste tudi že opazili, kako se hudo v življenju zoperstavlja vašim ciljem, pa da boste zastavili vse svoje moči, izruvati ali vsaj zmanjšati to zlo; in vzore ste si že poiskali, katerim se zaročite, da tem načrtom daste prednost pred vsemi drugimi javnimi vprašanji, — ker od dijaka Šent-Andraškega se pričakuje, da ob enem čas in trud žrtvuje tudi svojim

dolžnostim kot državljani, najsi bo že katerikoli njegov poklic.

Svet bodele našli mnogo boljši, kakor so ga našli naši predniki. Veliko zadoščenje vzbuja resnica, da se vse vedno in boljše obrača. Pa eno zlo je še na svetu v naših dneh, ki tako daleč presega vsa druga zla v svoji razsežnosti in svoji učinkovitosti, da si usojam danes prav posebno nanj obrniti vso vašo pozornost.

Mnogoženstvo in suženjstvo, oboje je odpravljeno med omikanimi narodi. Dvoboj ne obstoja več nikjer, koder se angleško govori. Zasebno bojno pravo in morski rop, oboje je zatrto. Še mnogo drugih zla je odpravljenih v blagor človeštva, ostal je pa najgnusniši izmed vseh madežev, ki so kedaj onečaščali zemljo: **vojska, medsebojno klanje omikanih ljudi, . . .** ta šega zverine je uvedena kot sredstvo poravnati medsebojne prepire; dasi je že Rousseau imenoval vojno „najgršo vseh hudob, kolikor jih je še peklenško žrelo kedaj izbljuvalo“. Na enak način so to zlo obsojali od najstarejših dob v teku stoletij se skrajno odločnostjo najsvetejši, najmodrejši in vsi najboljši ljudje.

H o m e r, okoli l. 850 pred Kr., opominja, da se ne spodobi za s krvjo omadeževanega človeka moliti k bogovom:

„Ker brez vere, postav je tisti, brez lastnega doma,
Ki se zavzema za boj krvavi, morijo prokleta.“

(Ilias. XX, 63.)

V isti knjigi beremo, kako je Zevs, Grkov najvišje božanstvo, vrgel oster ovoj pogled na Ares-a, boga vojne, in mu zapretil:

„Kar ne sedaj mi sem, zločinec, v mojo bližino!
Najbolj zopern si mi med vsemi bogovi v Olimpu,
Ker le vedno mešaš prepir in vojne in klanje.“

(Ilias, V, 891.)

E u r i p i d e s, živeč 480—406 pr. Kr., kliče:
„Nesrečni ljudje, čemu so vam v roki kopja in zakaj

morite svoje brate! Odnehajte! Ozrite se le na enega teh činov! . . . Mirujte! Norci ste vi vsi, ki menite dobiti plačilo svojega junaštva v boju, in motite se, če mislite na tak način poravnati nasprotja na svetu; ker če bi k temu bilo treba krvavih bojov, ne bodo prenehale vojske nikdar.“

Thukydides, ki je pisal svoje veliko delo v letih 423 do 403 pred Kr., pravi: „Vojske nastajajo iz neznanih in običajno malenkostnih vzrokov; prvi plameni niso često nič drugega, kakor izbruh jeze.“ Potem nam podaja nauk, katerega je naša doba še posebej potrebna, in ki bi naj bil povzdignjen za geslo: „Ostudno je, postopati s takim kot zločincem, ki je voljan, izročiti sodniku svoj spor.“ **Aristides** je proslavljal Perikleja, ki je bil pripravljen, sprejeti razsodišče, da se izogne vojni.

Andocides, okoli 444—388 pr. Kr., pravi: „Glejte zdaj, Atenci, razloček, ki ga delam med mirom in vojno: mir hoče reči varnost za ljudstvo, ono drugo — neizogiben pogin.“

Isokrates, okoli 436—338 pr. Kr., nam daje sledeče nauke: „Dolžni smo skleniti mir se vsem človeštvom. Naj bo pa naša skrb, ne samo mir skleniti, ampak ga tudi ohraniti. To pa se ne boče zgodilo prej, ko se ne začnemo zavedati, da je mir več vreden, kakor nered, . . . pravica več, kakor krivica, . . . da je koristnejše skrbeti za tisto, kar je naše, kakor da segamo bo tuji lastnini.“ Govor o miru.

Svete knjige Jutrovcev govore o miru kot glavnem predmetu: „Tako se zgodi, da oživi (Buddha), zbližujoči ločene, navdušujoči prijatelje, miritelj, ljubitelj miru, zavzet za mir, moder glasnik miru.“ V Suttas buddh. V. stoletje pred Kr. — „In kako postaja življenje (zemljana) dobro? Braniti, da bi ne bilo umorjeno, kar je živega; in da se sam vzdržuje uničiti življenje. Vstran zažene orožje in gorjačo; poln dobrote in usmiljenja, ne pozna drugega, kakor sočutje za vsa živeča bitja.“ Ravnošam.

„Za tiste, ki so plemenitega značaja, je celi svet le ena sama rodbina,“ pravi Hinduanec.

Stoletja pred Jesusom Kristusom je izjavil Zend-Avesta: „Velik greh je, se zoperstavljati miru.“

In še drugo budhistično načelo, šest stoletij pred našo dobo. se glasi: „Ljubi vse človeštvo brez razločka.“

Pridimo k Rimljanom. C i c e r o 106—43 pr. Kr., je trdil: „Vojske ne sme pričeti resnično omikani narod, razven v obrambo vere in svojega obstanka.“ — „Na dvojni način se končavajo prepiri: po dogovoru, ali nasilju. Poslednji način je običajno lasten divji zverini, dogovor se spodobi za razumna bitja.“ Svoje mnenje zagovarja tudi pred senatnim zborom, „ker še prej ko je bila zadeva odločena, sem jaz v tej skupščini povedal marsikatero besedo v pri-log miru; in ko se je vojna že vršila, sem ostal pri istih nazorih, dasi je bilo zato v nevarnosti moje življenje.“ Zares krasne besede pravega rodoljuba in pravega voditelja ljudstva; enakih vzorov je treba tudi naši dobi!

S a l l u s t , 86—34 pr. Kr., poroča sledeče: „Ko je pa Senat zazvedel o vojni, ki se je pričela med njima, so bili izvoljeni trije mladi možje in poslani v Afriko k obema kraljema, naj bi njima sporočili v imenu Starešinstva in ljudstva, ka je to obeh volja in nasvet, da bojujoči se odložijo orožje in poravnajo svoj spor rajši z razsodiščem, kakor pa z mečem; ker to bi bilo častno ob enem za Rimljane in za njiju oba “ Glej Jugurtha XXI, 4.

V i r g i l , 70—11 pr. Kr., obžaluje vse krvave boje: „Hrepenenje po orožju in grozna nespamet vojskovanja je kakor steklina.“ — „Jaz, ki se ravno vračam iz vojne, in se še cel kačim od krvi, bi storil zločin, če bi se bližal bogovom, prej ko sem umil to nesnago iz sebe v čisti vodi.“

S e n e k a , 4 pr. — 65 po Kr., je to-le zapisal: „Umore in krutosti proti posameznikom kaznujemo; zakaj pa dovoljujemo boje in slavne čine razbojništva celih narodov? Osvojitelji dežel so morilci in ravno tako strašna šiba božja, kakor povodnje in potresi zemlje.“

T a c i t u s pripominja globoko premišljeno: „Gotovo so hudobni ljudje sposobnejši prirejati upor in prepire; za slogo in mir so potrebne lastnosti dobrih ljudi.“ *Historiae* IV, 1. „Zato sili zapeljivec ljudstva v ospredje in vžiga strasti množice, da bi se na njenem hrbtu povzdignil do moči. Ne zaupajte torej človeku, ki vas priganja, pričeti vojno!“

J o s e p h u s (Flavius), rojen l. 38 po Kr., se sklicuje na kralja Davida, ki je rekel: „Moja volja je bila, da bi sezidal hišo imenu Gospoda svojega Boga; pa beseda Gospodova mi je došla, rekoč: Veliko krvi si prelil in veliko vojska vojeval; ne boš mogel zidati hiše mojemu imenu, ker si toliko krvi prelil pred menoj.“ (1. Par. 22, 7. 8.)

P l u t a r h, rojen l. 46 po Kr., zatrjuje: „Ni bojov med takimi ljudmi, ki niso že od rojstva hudobneži; nekatere vojne izvirajo iz hrepenenja po zabavi, druge iz prevelikega stremljenja po uplivu in moči.“

To je tedaj nekaj vzgledov iz pričanja starega sveta. (Potem je prišel Kralj miru, tečaj svetovne zgodovine.)

Zdaj vas prosim, da ste pazljivi na ideje, katere so imeli in izražali prvi krščanski Očetje; oni so prav posebno važni za tiste izmed vas, ki se učijo bogoslovja.

S v. J u s t i n, mučenik, ki je umrl okoli leta 165 po Kr., slovesno proglašá: „Da so prerokovanja (o večnem miru namreč) dopolnjena, o tem ne moremo več dvomiti, ker mi (kristijani), ki smo se nekdaj morili drug drugega, se zdaj ne bojujemo niti proti svojim sovražnikom.“

S v. I r e n e j, okoli 140—202 po Kr., se kakor otrok veseli, ker „Kristijani so zamenjali svoje meče in svoje sulice z orožjem miru in ne umejo več se vojskovati.“

K l e m e n s Aleksandrijski, ki je pisal svoja dela koncem II. in v začetku III. stoletja, pravi: „Učenci Kristusovi ne rabijo več nobenega bojnega orožja.“

Tertullian, okoli 150—230 po Kr., se vprašuje: „Kako naj bi kristijan šel v boj, dako bi mogel nositi orožje v časih miru, ko nam je pa sam Gospod prepovedal meč?“ — „Takrat, ko je Jesus Kristus razorožil Petra, je razorožil vse vojaštvo.“ De Idololatr., 19. — „Vojaška prisega in krstna obljuba ne moreta skupaj obstajati, ker ta ie znamenje Kristusovo, ona pa hudega duha.“ — „Ali naj bo kristijanu devoljeno, izvrševati vojaški poklic, ko je pa sam Gospod izjavil, da bodo vsi, ki grabijo za meč, pokončani z mečem?“

Origines, 185—254 po Kr., pravi: Angeli so ostrmeli, ko je prišel mir po Jesusu Kristusu na zemljo, na ta, po krvavih bojih razmesarjen svet.“ — „Mir je tam, kjer ni razprtije, nesoglasja; kjer ni nič sovražnega, ne podivjanosti; ker mi kristijani ne smemo segati po orožju zoper katero drugo ljudstvo,... niti se učiti ne smemo, kako se bojuje, ker postali smo otroci miru po Jesusu Kristusu, kateremu sledimo kot našemu Mojstru.“ Patrologia Graeca, XIV, p. 46, 988, 1231.

S v. Cyprian, okoli 200—257 po Kr., je celo mnenja, ka bi „kristijani se ne smeli ustavljati napadalcem s protinapadi, ker ne spodobi se niti za nedolžnega, da bi umoril kriveca; ampak da morajo biti pripravljeni, žrtvovati svoje življ nje in svojo kri.“ Epistola 56, ad Cornel. § 2.

Arnobij, ki je pisal okoli l. 295 po Kr., pravi: „Zares, ko bi vsi tisti, ki se smatrajo za ljudi, hoteli le za trenutek slušati na mirovne in dobrodne postave Jesusa Kristusa, bi se železo že davno lahko bilo porabilo na manj grozen način, celi svet bi živel v miru božjem in ljudje bi se sklenili v trdno, nerazdružljivo zvezo popolne sloge.“ Adversus Gentes, lib. I, p. 6.

Laktancij, ki je pisal v začetku IV. stoletja, zatrjuje: „Nikdar ne more biti postavna dolžnost za pravičnega človeka, iti na vojno; ker vojna je krivična že sama na sebi.“ — „Bog ne prepoveduje samo umora, katerega kaznujejo itak že človeške po-

stave, ampak božja prepoved se nanaša tudi na nekatere šege, ki jih ljudje smatrajo za dovoljene. Ni tedaj dovoljeno kristijanu, nositi orožje; pravičnost je njegovo orožje. In božji ukazi ne pripuščajo izjem; sveto je človeško bitje in vsekdar ostane zločin, mu vzeti življenje.“ Div. Inst. VI, 20. — Pro i morilcem na vojni pa se Laktancij tako razvema: „To je torej do nesmrtnosti vaša cesta: razdehati mesta, dežele pustošiti, zatirati svobodne narode ali je zasušniti. Čim več ste razdejali, ropali in pomorili ljudi, tem plemenitejši in slavniji se sebi samim dozdevate.“ Div. Inst. I, 48.

A n a t h a n a s i j, 296—373 po Kr., dokazuje: „Če bi narodi hoteli poslušati nauk Kristusov, gotovo, namesto v boj, hiteli bi v polje na delo, in namesto, da bi segali po orožju, bi sklepali svoje roke k molitvi.“ De Incarnatione Verbi § 52.

S v. G r e g o r i j z Nisse, 335—395 po Kr., je pridigal: „Kdor vam obljubuje dobiček, če opustite vojskovanje, ponuja vam dvoje — prizanesti vam hoče z nasledki gorja, ki spremljajo vojno in z vojsko samo.“ Patrologia Graeca, XLIV, p. 1282.

S v. A v g u š t i n pravi odločno: „Ne dati miru, se pravi, Kristusa zaničevati.“ Migne, Patrol. latina, XXXIII, p. 186. In je tudi mnenja, ka so edino „obrambne vojne opravičene; le v tem slučaju more biti dovoljeno vojaku ubijati, če na drug način ne more braniti svoje domovine in svojih bratov.“ Epistola 47.

I s i d o r iz Pelusija, 370—450 po Kr., govori ravno tako jasno: „Povem vam, dasi se ubijanje sovražnikov v boju more zdeti postavno, dasi se tudi stavijo zmagovalcem spomeniki, ki naj pripovedujejo o njih slavnih zločinih; vendar ti zmagovalci niso izvzeti od greha, če se vzame ozir na vzvišeno naše bratoljubje.“ Patrol. Graec. LXXVIII, p. 1287.

Zgodovinsko nam je tudi zajamčena povest o stotniku M a k s i m i l i a n u (centurio); ko je sprejel krščanstvo, je odložil svoje vojaško dostojanstvo, in se ni hotel več bojevati. Bil je zato obsojen na

smrt. — In s v. M a r t i n je odgovoril Julianu Odpadniku: „Kristijan sem, ni mi dovoljeno, se vojskovati!“

C e l s u s, strasten nasprotnik krščanstva, piše okoli 176 po Kr., šteje kristijanom v zlo, ker se branijo prijeti za orožje, in jim očita, ka se v nekem oddelku, obsegajočem celo tretjino rimskega vojaštva, ne nahaja niti eden kristijan.“

Poglejmo še v spise papežev, ki so važniši za naš predmet. S v. G r e g o r i j Veliki, 450—604 po Kr., je pisal kralju Longobardov: „S tem da se odločite za mir, ste se izkazali kot pravega častilca Boga, ki je začetnik miru.“

Papež I n o c e n c III. je pisal kralju Francije, Filipu Avgustu, da bi preprečil njegove spore z Richardom, kraljem Anglije: „V trenutku, ko je Jesus Kristus nastopil svojo pot, da izvrši veliko skrivnost našega odrešenja, je izročil mir kot dedščino svojim učencem; zaukazal je, da si ga ohranijo med seboj, ter delajo, da ga spoštujejo tudi drugi. Kar je pa rekel ob svoji smrti, je potrdil ob svojem vstajenju. Mir bodi z vami! so bile njegove prve besede, govorjene apostolom. Mir je izraz tiste ljubezni, ki je dopolnitev postave. Kaj pa je bolj nasprotno tej ljubezni, kakor svaje med ljudmi? Iz sovraštva se rodijo prepiri, ki uničujejo vse vezi udanosti; more-li ljubiti Boga tisti, ki ne ljubi svojega sosedu?“

In dalje! E r a s m u s (Roterdamski) piše: „Če je v zadevah zemljanov katera reč, ki jo je treba zatirati se vsemi postavnimi sredstvi, in katere bi se naj vsak človek ogibal in jo zaklinjal, ta reč je brez dvoma — vojna!“

L u t h e r je po svoje povedal: „Topovi in puške so krvavi in prokleti stroji, katerih je ljudi učil sam hudič. Če bi bil Adam v zamaknjenju naprej videl ta grozna orodja, kakor si jih bodo izmišljali njegoví otroci, bil bi menda umrl žalosti.“

Nepobitno dognano je torej dejstvo: apostoli krščanstva, oni, ki so prihajali neposredno za Kristusom, in katerih nauk se vsemi svojimi pristnimi obli-

kami nam je ohranjen še do današnjega dne, — bili so absolutno prepričani, da je njih Mojster prepovedal kristjanom moriti v vojni ljudi, torej sploh vstopiti v vojaško službo. In eden glavnih razločkov med Rimljani, ajdovskimi in krščanskimi, je bil, ka so ti poslednji odklanjali se dati uvrstiti v vojaške trume, da bi ne bili s tem primorani, na povelje moriti v vojni svoje brate. — Navzlic sprememb v tem oziru moramo res strmeti, kako krščanski duhovniki današnjih dni spremljajo armade in se drznejo stopati pred božanstvo, proseči ga pomoči in naklonjenosti za vojake v njih delu sovraštva. In če so nasprotno si stranke povrh krščanska ljudstva, ki molijo edinega Boga, se žal! kakor v zadnji velikanski moriji ljudi v Evropi — nudi prizor tekmujočih svečenikov, ki v imenu Kneza miru kličejo na pomoč Boga vojskinih trum, da bi jim bil naklonjen. Enake molitve se opravljajo po cirkvah, kjer so često razobešene bojne zastave, znaki mesarskega klanja. Bodoči rodovi bodo imenovali tako počenjanje bogoskrunsko. So pa že tudi dandanes ljudje, ki vse to globoko obžalujejo. In kaj bi ne? Saj se celo pagani pred Kristusom niso drznili moliti k svojim bogovom, če so se vračali od človeškega klanja, predno se niso očistili svojih bojnih madežev.

Je sicer resnica obče znana, da se nauki vseh ustanovnikov ver spreminjajo v vsakdanjem življenju, celo tuje pa nam je zares, kako je nauk Kristusov, kar se tiče vojne in vojščakov in kako je bil oznanjen po njegovih neposređnih učencih, mogel biti tako popolnoma spreobrnjen v sledečih stoletjih in ostaja še tako vedno.

Napolnil bi lahko nadalje cele velike knjige z izreki, kako so obsojali vojne veliki možje novejših dob. Navedemo samo nekatere.

Lord Klarendon, 1608—1674, trdi: „Ne moremo si napraviti nobene predstave in slike o peklu bolj živahne, kakor je pogled na deželo, kjer divja vojna.“

Hume pravi: „Steklost in nasilje velike vojne, ali to ni zatrtje vse pravice med vojskujočimi se stranikami?“

Gibbon piše: „Posamezen ropar ali kaka manjša truma njih je ožigosana z imenom, ki ga zasluži; junaštva kake velike bande pa zadobijo značaj postavnega in častnega boja.“

„Vsako bojno polje je v naših očeh le sramotno torišče ponižanja človeštva,“ pravi Conway.

Slišimo še pomenljiv glas enega bivših vođev v Šent-Andrašu, Sir Davida Brewster-ja, 1781—1868, ki pravi: „Nič v zgodovini človeškega rodu ni bolj zagonetno, kakor videti, da vojna, ta hčerka divjaštva, še vedno obstoja v stoletju luči in omike; pa še bolj nerazumljivo je, zakaj je vojska tam, kjer krščanstvo že blizu dveh tisočletij razširja svojo milo luč, ter da se vojska zagovarja celo z razlogi, vzetimi iz sv. pisma samega.“

Eden najslavnejših ministrov zunanjih zadev v Zjedinjenih državah, nedavno umrli polkovnik John Hay, smatra vojsko za „najbolj nespametno in pa za najbolj divjo izmed vseh bedastoč človeških.“

* * *

Mnogo je že doseglo človeštvo na svoji poti od prve divjosti do današnjega dne. Mnoge grde in hude reči so bile iztrebljene s sveta, vojna pa ostaja še vedno, da z neizbrisljivimi sledovi omadežuje zemljo in nam brani priti do prave omike. Vkljub vsem naprednim pridobitvam se klanje ljudi še vedno vrši; pa zdaj proč od teh prizorov, ker želim si vašo pozornost obrniti na nekatere žarke luči, ki proučirajo temo in nam delajo pogum. Le pomislimo, kaj je bila vojska v pretečenih časih! Ni poznala ne postave, ne mej. Nagrada za zastrupljenje ali zavratanje umor vladarjev in generalov nasprotne bojne stranke ter očitne goljufije državnikov — so veljale kot postavno orožje. Kar so ljudi vjeli, so jih ali na nečloveški način umorili ali odvedli v suženjstvo. Usmiljenje bilo je neznano. Sovražnike so mučili in pohabili. Ženskam, otrokom in ne-bojevalcem se ni prizaneslo. Studence so zastrupili. Zasebna last ni bila spoštovana. Plenjenje po hišah je bilo običajno. Morski rop

in zasebno bojevanje je bilo dovoljeno. Pravice bojnih ne-udeležencev na morju so bile neznane.

In zdaj poslušajte kratko **zgodovino reform vojskovanja**, reform, ki so se že izvršile, in iz katerih smemo mi zajemati pogum, da delamo za popolno odstranjenje vojn, v trdni veri, ka so dnevi človeške morije že šteti.

Prvo gibanje zoper navado divjega vojskovanja najdemo že okolo 300 let pred Kristusom pri starih Grkih (Helenih), in sicer v navodilih amphiktyonskega zbora: „da bi se Heleni naj vojskovali kot ljudje, ki imajo namen, se nekega dne zopet spraviti. Naj kaznujejo, pa ne v divji jezi; naj ne pustošijo Grecije, ne požigajo domov; naj ne mislijo, ka so vsi prebivalci kakega mesta, moški, žene in otroci, njihovi sovražniki, da bi zategadelj morali biti vsi uničeni.“

Novodobno gibanje, vojno na kopnem in na morju podvreči človekoljubnim postavnim omejitvam, pa je pričel še le Hugo G r o t i u s; dotlej je bilo vse bojevanje izvenpostavno. Prva njegova knjiga „Mare Liberum“ („Morje prosto vsem!“) je izšla l. 1609. Vzbučila je tako pozornost po vsem omikanem svetu, da je Velika Britanija bila primorana, poslužiti se svojega najslavnejšega jurista tistih dob, Lorda Seldon-a, ki bi naj izdelal ugovor. Dotlej so se namreč države Španija, Portugalska in Anglija strogo držale načela, da po morju ob posameznih deželah smejo voziti le ladje tistih, ki prebivajo tam in nikdo drugi, — načelo, kateremu se Velika Britanija ni hotela odpovedati do l. 1803.

Grotius je potem spisal drugo svoje velepomembno delo: „Bojno in mirovno pravo“; izšlo je l. 1625 in takoj vzbudilo pozornost Gustava Adolfa, mogočnega vojskovodje tistih dob. En izvod se je našel v šotoru, ko je padel v boju pri Lützen. Knjiga je tudi izvršila svojo ulogo v tistih divjih časih. Že tri leta po njeni izdaji je kardinal Richelieu v začudenje cele Evrope prizanesel hugenotski posadki mesta La Rochelle, namesto da bi se ravnal po občni navadi: dal potolči branilce, kraj in ljudi pa prepustil ropanju in

klanju. Smatralo se je namreč takrat za bogoljubno delo, pomoriti razkolnike in niti enemu ne prizanesti. Lastna stranka je zategadelj kardinala hudo obsojala zavoljo njegovega človekoljubnega ravnanja in ga imenovala „kardinala satanovega in papeža vseh nevernikov“. — Z mirovno pogodbo na Westfalskem l. 1648 (bilo je 3 leta po Grotievi smrti) se je končala tridesetletna vojska na Nemškem, osemdesetletna vojska na Nizozemskem, ter doba divjosti še v mnogih drugih krajih sveta. Očividen je bil torej uspeh Grotievih naprednih idej o bivstvu neodvisnosti in ravnopravnosti vseh samostojnih držav, ter o pravih pravice in človekoljubja.

V delu za napredek človeštva od divjega in brezpostavnega bojevanja do po mednarodnem pravu urejene vojne se pač nikdo ne more primerjati temu učenjaku. Grotius je ustanovnik novodobnega mednarodnega prava, v kolikor isto ureja vojsko in mir. Imel je mnogo izvrstnih naslednikov, v prvi vrsti so imenovati Puffendorf, Bynkershock in Vattel. Te štiri može imenuje Philimore s skupnim imenom „razsodnike mednarodnih sporov“. Njim je sledila še druga četvorica: angleški sodnik Stowell in Amerikanci Marshall, Story in Field.

I. Mednarodno pravo je v marsičem celo kaj izvanrednega; zlasti nima nobene oborožene moči za seboj. In ravno to je dokaz njegove višje moči in dobrote, njegovega nepremagljivega vpliva in končne zmage tega, kar je dobro in pravično. Malemu številu ljudi, ki so se od nekdaj resno trudili zanj, in ki tudi dandanes posvečujejo temu cilju svoje moči, mora civilizacija biti neskončno hvaležna. Posamezniki so izvršili delo, celi narodi pa se čutijo srečne, da si ga smejo prisvojiti. Angleški sodniki često izjavljajo, da je „pri njih mednarodno pravo v polni veljavi“. Isto velja o Ameriki in še drugih pokrajinah. S to samorastlo ustanovo, ki si pomaga tudi sama do veljave, smo dobili še eno najmočnejših in najdobrodejniših sredstev za mir in napredek sveta.

Najvažniša podlaga mednarodnega prava za-

stran vojne so: pariška pogodba (1856), pogodba washingtonska (1871) in deklaracija brüseljska l. 1874.

P a r i š k a p o g o d b a (la traite de Paris) je značilna za celo dobo z ustanovljenjem gotovih načel. Prvič se je prepovedal lov na ladije. Odslej je vojna na morju omejena le na tiste vojne ladije, ki jih vodi jo častniki dotične države in obslужujejo njeni mor narji. Zato tudi ne smejo več napadati kupčijskih la dij pustolovci, ki grejo samo za plenom. Drugič je kongres določil, da se zajetje (blokada) pripoznava le, če je popolno. Tretjič se je ustanovilo načelo, da se trgovsko blago sovražne dežele sme nemoteno preva žati v ladijah neudeleženih držav (nevtralnih), samo, če isto ni namenjeno za vojno (kontreband). To so bili odločni koraki naprej!

Amerika se je branila, sprejeti prvo točko (ji je pa med tem že tudi pristopila), ker je zahtevala več, da bi namreč bilo zasebno imetje sploh, tudi na mor ju, kakor je že na kopnem, izvzeto od vojnega prava. To je zadnji važen korak, ki se naj stori še v tej smeri; saj zahteva se le, da je mirna trgovina zava rovana pred bojno pošastjo. Da bi se le enkrat to zgodilo, potem pa lahko dijaki Šent-Andraški svoje kape kvišku mečejo in gromovit „živio!“ kličejo.

P o g o d b a v W a s h i n g t o n u pa bo ne mara veljala v zgodovini kot najsijajnejše delo ang leškega ministra Gladstone, ker tu je bil z razsodiš čem poravnan spor zaradi Alabame, jako nevaren spor med Anglijo in Zedinjenimi državami, ki bi mo rebiti, če bi ostal nerešen, dolga leta zadržaval v sov raštvu obe panogi ljudstev, ki angleško govore. Na množice svojih sođeželanov manj upliven državnik bi se ne bil odločil za toliko odnenanje, ker Anglija je morala v marsičem mnogo popustiti, za kar ji naj bo večna slava! Amerika je namreč stavila tri pred loge kot predpogoje in podlago mirovne razsodbe; pa dasi so bili vsi ti predlogi razumni in bi bili morali biti že davno deli mednarodnega prava, še vendar ni so bili. Takrat je Gladstone, pripoznavši njih upravi

čenost, v svoji prav drzni velikodušnosti privolil, da so si jih vzeli razsodniki za ravnilo.

Tisti predlogi namreč so z vso jasnostjo določevali dolžnosti neudeleženih držav zastran opremljenja in oboroženja tujih bojnih ladij v njih pristaniščih, ter porabe teh pristanišč kot opor pomorsko-vojnih podjetij. Da bi se to ne godilo v njih (neutrah) pristaniščih, so neudeleženci dandanes dolžni, zabranjevati „z vso skrbnostjo“.

Morley pravi tozadevno v svoji knjigi „Življenje Gladstone-ovo“: „Pogodba washingtonska in pa nji sledeča razsodba v Genfu sta prekrasni zmagi lepe umetnosti preventivne diplomacije XIX. stoletja in najznamenitejši vzgled ovladavanja samega sebe v zgodovini dveh velikih demokratičnih držav Zapada.“

Kongres brüsselski se je vršil l. 1874. Še v začetku XIX. stoletja veljal je bojno-pravni običaj: zajeta mesta in njih prebivalce prepuščati razdivjanosti vojaštva, ki jih je vzelo z naskokom. Wellington (†1852) je svoje kruto postopanje v Španiji tako-le opravičeval: „Saj je bilo v vseh časih samo ob sebi umevno, ka branitelji z naskokom vzete trdnjave nimajo nobene pravice, da bi se njim prizaneslo.“ In po naskoku na trdnjavo Šent-Sebastian se je izrazil v pričo plenitve: „Bilo mi je sojeno, da sem vzel z naskokom mnogo utrjenih krajev, in le rečem, ka nisem nikdar videl ali slišal praviti, če je bilo mesto z naskokom vzeto, da bi ne bilo potem vojakom izročeno v plen.“

Nehote se pri tem spominjam, kako popisuje Shakespeare zavzetje mesta z naskokom:

„Vsaktera vrata milosti naj bodo zatvorjena.
Druhal vojaška, surovina trda,
Naj grabi naglo vsepovsod s krvavo roko
In vestjo široko kot pekla brezdno.“

Ta nečloveški običaj je bil formalno odpravljen z brüsselsko pogodbo sledečega zadržaja: „Mesto z naskokom zavzeto se ne sme prepustiti v izplenitev vojem zmagovalcev.“ Dandanes torej kako posadko z

mečem posekati, bi se reklo, ne samo grešiti zoper pravila človekoljubja, ampak ob enem tudi prelomiti brüsselsko deklaracijo, kar bi morale maščevati vse omikane države, ki so tisto pogodbo podpisale. Sme-
mo torej biti pomirjeni, da omikan svet ne bo več vi-
del tistih grozovitosti.

Če torej danes iz višin naše omike gledamo nazaj, opazimo z začudenjem in grozo, kako je bilo še za dob Wellingtonovih, komaj pred 100 leti torej, div-
jaštvo običaj; ko bodo pa po preteku zopet iste dobe časa naši potomci gledali nazaj raz še višje vrhove
svoje omike, bodo ostro obsojali naše klanje ljudi v
boju sploh kot ravno tako surovino, ravno tako nepo-
trebno, neopravičeno!

Seštejmo zdaj enkrat, kar se je doseglo do da-
našnjega dne v stremljenju, omiliti bojne krutosti, to-
raj na naši poti v kraljestvo miru. Dandanes se mo-
ra prizanašati v vojni vsem ne-bojevnikom, ženske in
otroci ne smejo biti umorjeni, človeško se mora postopati in skrbeti za ujetce. Mesta se ne smejo več pre-
puščati v plenjenje, nepremičnine zasebnikov ne niči-
ti; kar se vzame, se zgodi proti plačilu ali vsaj proti
potrdilu sprejema. Zastrupljanje študentev, nagrade
za umor vladarjev in generalov, goljufije diplomatov,
vse to so že zdaj sramotni čini preteklosti. Na morju
je odpravljeno korzarstvo (rop), pravice nevtralnih so
močno razširjene in njih lastnina varna, pravo pre-
iskavanja lađij močno omejeno. Za vse to gre hvala
mirovnemu stremljenju mednarodnega prava. In to
nas močno veseli! Če tudi še človek doslej ni zadel v
srce zmaja vojne, vsaj napadel ga je temeljito in mu
vtrgal vsaj nekoliko strupenih zobov.

Tako so vkljub vsej vladi divje človeške mori-
je, kakor vidimo, blagodarni zakon razvoja ne da nik-
dar ovirati v izpolnjevanju svojega božjega poslan-
stva: ustvariti boljšo sedanjost, kakor je bila pretek-
lost, in nas pripeljati vedno bližje popolnosti.

Vendar smo se doslej še-le komaj dotikali roba
tistega zlodejstva, čegar bivstvo ie človeška morija, in
ki noče smatrati človeškega življenja kot svetega v

smislu prvih kristijanov; pa že nahajamo na naši cesti napredka neko jako obžalovanja vredno izjemo: novi madež se je pojavil, ki kazi vojaške šege, . . . nova grdobija, enaka vsem drugim, ki so se jim vojskovođe morali odreči pod pritiskom javnega mnenja. In to je sadež še-le poslednjih let. Gentilis, Grotius in vsi drugi znamenitejši književniki do Bynkershoka, ovlađani po duhu rimskega prava in viteškega mišljenja, zahtevajo v smislu tudi prastare navade izrecno napovedbo vojne, „da bi kdo ne bil iznenada napaden po sovražniku, skritem pod krinko prijateljstva“. Šele koncem ravno pretečenega stoletja je začela nasprotna misel si dobivati tal. Dandanes pa že prevladuje mnenje, da izrecna napovedba vojne ni neobhodno potrebna, in se more vojna začeti tudi brez nje. To je edin korak nazaj, ki ga belježimo v vednem napredku izboljšanja bojnih pravil. Ne smatra se namreč več kot tem pravilom nasprotno, če ena država napada in razbija pri nasprotniku že v dobi, ko je še z njim v prijateljskih dogovorih zaradi mirne poravnave spora. Pa to je že pekelsko orožje zavratnih morilcev, najetih, da bi umorili ali zastrupili generale nasprotnikov, . . . je kakor goljufigo poročilo, . . . ali kakor zastrupljenje studencev, . . . sklepanje pogodb z namenom, je prelomiti, — skratka kakor vse drugo hudičevo orožje, kateremu so se pod pritiskom sramote morali odpovedati ljudje, ker je bilo preostudno celo za meštirjo človeškega klanja. — To je ravno tako, kot bi se kdo navidezno v prijateljskih dogovorih trudil najti spora mirno rešitev in bi smehljaje se ponujal z desno roko mir, med tem ko levica skrivoma sega po bodalu zavratnih morilcev. V zgodovini vseh dob nahajamo namreč veliko sličnost med dvobojem in vojno. Kdor je hotel dvoboj, je dal glas nasprotni stranki. L. 1187. je to na novo zabičal državni zbor v Nürnbergu: „Določujemo in zaukažemo s tem razglasom, da tisti, ki ima namen, se nad kom maščevati, ali ga napasti, mora mu to naznaniti 3 dni naprej.“ Upajmo, da bo že prihodnja mirovna konferenca storila konec onemu izdajalskemu početju, ker

je nasprotno pojmom bojevanja, in se bo tako prišlo zopet na staro, bolj viteško idejo: napadati samo po napovedbi vojne.

II. Premišljujmo zdaj še drugo glavno sredstvo v proti-bojnim stremljenju, — **mirovno razsodišče** (l'arbitrage pacifique).

Začetnik ideje svetovnega razsodišča je Emerik C r u c e , rojen v Parisu okoli l 1590. Ohranjen nam je le en izvod njegove knjižice o tem predmetu. Pač je že v XII. stoletju Gerloius zastopal to misel, pa se mu ni posrečilo, najti zanimanja za njo. Balch zato pravi: „Cruce je najbrž prvi objavil celo jasen predlog, da bi se vojne nadomestile s svetovnim razsodiščem kot sodnim dvorom najvišje inštanice (oblasti) med narodi. Delce ima tudi prav pogumen predgovor: „Ta knjiga bi se srečno štela, če bi smela obhoditi ves obljuden svet, in da bi njo videli vsi vladarji; ne boji se nobene nemilosti, ker spremljata jo resnica in pravica, ki ji najslužita za priporočilo in zaupno pismo.“

H e n r i k IV. je l. 1603 razkladal svoj načrt, preustrojiti Evropo, da bi odpravil vojno; pa ker je njegova ideja spočivala na moči armade in je povrh nameravala le pogubo hiše Habsburške, se njegov načrt ne more prištevati mirovno-razsodiščnim sistemom. — Opat de S a i n t - P i e r r e , William P e n n kva-
kerski, ustanovitelj Pensilvanije, B e n t h a m , K a n t , M i l l in mnogi drugi so se istotako trudili, ustanoviti kraljestvo miru in zagnati vojno, ter podali v ta namen temeljite predloge, tako, da imamo s tem dovolj dokazov o nepremagljivem hrepenenju človeštva, rešiti se strašne šibe.

Vso pozornost pa obrnimo zdaj na najplodovitejše vseli zborovani, ki so se kedaj vršila. Bile so konference, ali vedno le ob koncu kake vojne, in njih prva zadača je bila: napraviti mir med vojskujočimi se strankami. K o n f e r e n c a v H a a g u je bila prvo združenje, sklicano izven kake posebne vojne, da bi se obravnavali pogoji, ustanoviti svetovni mir. Šestindvajset držav je bilo zastopanih, med njimi vse vevlasti.

Konferenco je sklical sedanji car Rusije dne 24. avgusta 1898. in bo zategadelj za vse čase pomembna, ker je uresničila vzor Cruce-jev in dala svetu prvo in stalno sodišče za poravnanje mednarodnih sporov. Zborovanja so se pričela na carjev rojstni dan, 18. maja 1899. Morebiti bo postal ta dan eden svetovnih praznikov v prihodnjem kraljestvu miru kot trenotek, ko je človekoljubje storilo enega svojih najdaljših, najslavnejših korakov naprej in kvišku.

M. White, poslanik Zedinjenih držav, je rekel takrat: „Ta konferenca pomeni prvi korak k odstranjenju šibe božje — vojne sploh.“ In zares, celo največji optimisti niso pričakovali takega uspeha. Ta uspeh je presenetil večino konferenčnih udeležencev samih. Tako splošno in tako globoko so bili vsi prepričani o strahovitosti vojn in neizmernih stroških, ki jih povzročijo, . . . neizogibno pa rodijo le nove boje, brez da bi sploh mogle zagotoviti trajen mir, da je ideja svetovnega sodnega dvora celo prevzela tisto zborovanje, ki so ga imenovali najodličniše, kar se jih je kdaj vršilo. Manj odločen predlog bi nemara tudi ne bil od tistih poslancev s tolikim veseljem sprejet in ne povzdignil tako visoko njihovega navdušenja. Nič manj občudovanja vredno ni bilo, kako hitro se je zavzelo javno mnenje vseh dežel za mednarodno razsodišče. Vsaka zastopanih držav je točno podpisala pogodbo; senat Zedinjenih držav jo je sprejel enoglasno, — redek slučaj! Po pravici smemo ta popolen in nagel uspeh smatrati kot dokaz globokega, splošnega in neomajanega hrepenenja, razširjenega po vseh deželah: da bi se odpravila vojna in bi na nje mesto stopil mir, prepuščajoč ureditev sporov sodiščem.

Zdaj torej ni več izgovora za vojno. Ker odslej imamo sodišče, ki je pripravljeno, modro razsojevati med narodi. Je tudi začelo nastopati pod jako ugodnimi razmerami; uredilo je precejšnje število sporov že samo. Najprej je poravnalo neko sporno zadevo med Zedinjenimi državami in Mexiko. Potem ko je bil povabljen za razsojevalca predsednik Roosevelt, je isti

v svoji velikodušnosti pripeljal Anglijo, Francijo, Italijo, Ameriko in Venezuelo pred sodni dvor v Haag v svrhu ureditve njih sporov, ki so tudi bili nedavno končani.

Letos (1905) je bila Anglija neposredno pred vojno z Rusijo vsled nesrečnega slučaja ob Dogger-Banku, kjer je bilo nekaj ribiških ladij angleških obstreljenih iz bojnih ruskih ladij. Zaževa je vzbudila velikansko razburjenje. Za take slučaje določa haagska pogodba sestavo mednarodne preiskovalne komisije. In res sta obe velesili ubrali to pot, saj sta tudi podpisali pogodbo, in mir je bil tako srečno ohranjen.

Tudi le z ozirom na konferenco v Haagu se je mogel president Zedinjenih držav nedavno obrniti s pisanjem na Japonsko in Rusijo, nima predlagati mirovna pogajanja in se tudi ponuditi k službam za srečen konec. Da se je tudi to doseglo, je le zasluga haagske pogodbe.

In ravno ko to pišem, mi prihaja vest, da bo visoko Sodišče kmalu začelo zasliševati Francijo in Veliko Britanijo v njunih sporih zaradi Maskata. Glejte torej sodno Stolico s častnim zborom, kakor jih je le malo videl svet, izvrševati svoje vzvišeno poslanstvo, ki je uresničenje prerokovanja: „Takrat bodo prekovali svoje meče v plužna železa in v srpe svoje sulice; ne bodo več vzdigali meča narodi drug zoper drugega, in ne bo več podučevanja za vojsko“. (Isai. 2, 4.).

Tako se razvija svetovni sodni Dvor, da pahne s prestola divji boj in posadi na njegovo mesto mirno razsodišče.

Sodišče v Haagu pa nikogar ne sili; vsem njegovim pristašem je zajamčena popolna svoboda, če mu hočejo izročiti svojo zadevo ali ne. To se je semtertipe smatralo za nekako slabost, pa je zopet z druge strani njegova velika moč. Je ž njim, kakor z mednarodnim pravom; samo od lega, kar doseže, je odvisno, če se vzdrži ali ne, in kakor smo videli, zma-

guje. — Če pa mnogi v pretirani svoji gorečnosti, odpraviti vojno, zahtevajo, naj bi velevlasti privolile, da se gotove vrste sporov podvržejo izključno razsodišču, bode v tem oziru vendar bolje „počasi naprej“, brez vsega pritiskanja.

Vse se bo izvršilo o svojem času. Mir ne koraka s silo naprej, rajši se sklicuje na zdrav razum in vest človeško. Do teh dob so si tudi res velevlasti še v vseh pogodbah pridržale pravico, izločevati vprašanja, tikajoča se „njih časti in življenjskih pogojev“. To je bilo zlasti v začetku samo naravno, in le s časom in potrpljenjem se bo dalorazširiti stopinjo za stopinjo okrožje vprašanj, spadajočih pred Rabsodišče. — Zelo velik korak v tej smeri naprej je storjen zopet v najnovejšem času s pogodbami med Dansko in Nizozemljem, med Chilsko in Argentinsko republiko, ki bodo odslej izročeneale mirovnemu razsojevanju vse svoje spore brez kakekoli izjeme. V posvečenje svojega velikodušnega početja bodeda postavili poslednji dve imenovani državi **Knezu miru** spomenik na najvišji točki svojih Planin, kjer je bila dolgo časa meja sporna med njima. (Se je že zgodilo 13. marca 1904; posnetek slavnega spomenika pa je bil 1. 1913 postavljen tudi pred mirovno palačo v Haagu.)

Zopet drugi velik korak naprej v tej smeri se je storil s pogodbo med Švedijo in Norvegijo, ki tudi podvržeta mirovnemu razsojevanju vse svoje medsebojne morebitno nastale spore; le vprašanja, tičeča se „neodvisnosti, celote ozemlja in življenskih pogojev“, so izvzeta. Če bi pa nastala nasprotna mnenja o razlagi tehi izjem, bo zopet Rabsodišče odločevalo. Z drugimi besedami: Eno ali drugo obeh ljudstev more biti prepričanja, ka zadeva spada med izjeme; če je torej tista zadeva izročena sodnemu stolu v Haagu, se ne sme o nji razpravljati; ampak le če Rabsodišče najprej spozna, ka se tista zadeva ne dotika „neodvisnosti, celote in življenskih pogojev te ali one dežele“, tedaj je podvržen spor mirovni rabsodbi. To je zares korak naprej: pri tem pa si še blagovolite za-

pomniti, ka ni več govora „o časti“, tisti čudno nedotakljivi stvarici.

Tema narodom je iz srca častiti, da sta storila prvi korak v tej hvalevredni smeri. Ne zavidamo njima zaslužene časti in slave, dasi nam pravi naše srce, kako lepše bi bilo, ko bi to dejanje bili izvršili obe panogi tistega naroda, ki je zatrl suženjstvo in ki je tudi odpravil dvoboje. Pa vsaj zdaj naj bi naši ljudje sledili danemu vzgledu in sklenili enako pogodbo, ki bi objemala vse dežele, kjer se angleško govori, Kraljestvo doma in Republiko onkraj. Manj storiti, bi se reklo, zatajiti našo preteklost, ki smo pionirji napredka. Ne moremo prepustiti, da nam še nadalje prednjačijo ti mali narodi; najmanj na čelu ž njimi moramo korakati!

Pripomnili smo že, ka je bila doslej čast izvzeta od vprašanj, podvrženih razsodišču. Hm! Sliši se: „O svoboda, koliko zločinov se je izvršilo v tvojem imenu!“ Pa ti zločini se še primerjati ne dajo z množino tistih, ki so se izvršili v imenu „Časti“, najbolj onečastjeni besedi našega slovarja. En človek ali en narod ne more nikdar onečastiti drugega človeka ali drugega naroda; to je nemogoče, Vse rane na poštenju si zavdajamo sami. Vse, kar omadežuje našo čast, prihaja od znotraj, nikdar od zunaj. Tudi se nedolžnost ne maščuje, nima zavoljo česa se znašati; kjer krivde ni. Vsega obžalovanja vreden je človek ali narod, čegar poštenje bi tirjalo še drugega zadoščenja, kakor pribiti resnico. Nedolžnosti to zadostuje, resnica pa ima mirno vest in neomadeževan človek o sebi na ves glas pove:

„Tako je Bogu ljuba duša čista,
Da legion angelov jo čuvajo
In branijo pred grehom in sramoto.“

Neomadeževano poštenje torej, če je napadano, noče krvavega maščevanja, obrne se rajši v dvorane pravice in razsodišča. Nekdaj pač so bili ljudje prepričani: če je napadena čast kakega človeka, ka se je ne more drugače rešiti, kakor z mečem in krvjo.

Dandanes so še le semtertja mnenja, če je napadena čast kake države, ka bi ne bilo druge rešitve, kakor vojna. Vendar človeku našega plemena ne more biti dovoljeno, zagovarjati tega načela, ker v vseh naših ogromnih pokrajinah ni spora med ljudmi, ki bi se smel v imenu postave poravnati izvan sodišč. Namesto torej, da bi z maščevanjem podprl svojo čast, bi človek angleškega jezika le samega sebe onečastil, če bi si hotel protipostavno delati pravico z osebnim nasiljem. Pod našo postavo ni krivice, storjene ljudem od ljudi, ki bi opravičevala zasebno maščevanje.

Naš človek torej, ki trdi, da bi bila onečaščena njegova domovina, če bi brezpogojno sprejela razsodišče, pozablja, da bi bil po tem njegovem nazoru tudi on osebno onečaščen, če bi kaj enakega storil zase. Koliko nasprotje! Kot posameznik se šteje k omikancem, kot ud naroda pa ostaja divjak, ki odklanja mirovno razsodbo in vpije po narodnem maščevanju, — vse le zavoljo razžaljenja časti!

Nasprotno pa, kdo izmed nas bi se ne razveselil, videti Anglijo in Zedinjene države biti deležne z Dansko in Holandijo, Chilenci in Argentinci vred „sramote“, ki so si jo nedavno napravili, ... in ne vpošteval sijajnega napredka?

Narod ni kaj drugega kot skupina ljudi. Sličnost med vojno in dvobojem je istotako popolna. Kakor pa naša družba že popolnoma zaupa sodnijam, da bodo branile posameznike pred vsako krivico, tako bi se slednjič morali vdati tudi narodi mednarodni Sodnji. Toda u g o v a r j a l o se je, ka bi se tudi nespametne, nečastne, neopravičene zahteve mogle znašati pred razsoevalce. Na to je odgovoriti: da bi kateri ud velike rodbine narodov mogel staviti zahtevo brez vse stvarne podlage, ... ali če, da bi Sodni dvor odločno ne zavrnil take reči, to je nevarnost same domišljije. Brez vsega dvoma bodo se poravnave med narodi v vseh slučajih skladale ne le s pravili mednarodnega prava, ampak tudi z neodvisnostjo in ravnopravnostjo vseh udeležencev, in pripozna-

vala se bo nedelnost njih sedanjih zemlja; ker temu se pač ne bo smelo ugovarjati.

Odkar je ustanovljeno Rzsodišče, so se pojavili trije slučajji, ki so povzročili veliko žalosti prijateljem svetovnega miru. Amerika je (l. 1898) odklonila ponudbo Filipinskih otokov, da bi se predložili njih spori kakemu rzsodišču. Angleško je (l. 1901) odbilo enako ponudbo Transvaalske republike, dasi je predlagala ljudovlada, naj bi bili trije udi bodočega sodišča angleški sodniki, in le 2 iz Holandije, — največja izmed vseh, kedaj storjenili ponudeb, ne izmerno častna za ljudovlado in znamenita zaupnica angleškemu sodniku! In pa (l. 1905) niti Rusiji niti Japonski ni prišlo na misel, obrniti se v Haag. To je povzročilo tem bolj žalost in začudenje, ker se je haagski sodni Dvor ustanovil ravno na predlog ruskega carja. Podajala se nam je razlaga: ka so bila mirovna pogajanja ravno v polnem tiru, ko je Japan vlomil pred Port-Artur brez napovedbe vojne, in je tako storil mirovno rzsodbo nemogočo.

Spominjati se moramo teh malo spodbudnih dogodkov, ostaja nam pa tolažba, prepričanje: ko bi imenovani narodi bili naprej videli posledice svojega preziranjja mirovne rzsodbe že v začetku tako jasno, kakor so je čutili slej, bi bili radi sprejeli rzsodbo in še častitati bi si smeli k nji, kakorkoli bi se tudi glasil odlok Sodišča. Ta izkušnja ne bo ostala brez sadu! — Vkljub tem neprijetnim odklonitvam mirovnega haagskega sodišča pa nahajamo obilno zadoščenje v velikem številu slučajev, v katerih je Rzsodišče že napravilo mir, brez da bi bilo žrtvovano le eno človeško življenje, — torej zmage brez solz!

Vseponsođ se kažejo z n a m e n j a g i b a n j a v korist svetovnega miru. Pred vsem je tu treba omeniti dejstvo, da je **Interparlamentarna zveza**, ki je bila zbrana za časa razstave v Sent-Louis pretečenega leta, naprosila vlade celega sveta, naj bi poslale svoje zastopnike na mednarodno konferenco, da bi se pretresala: 1. vprašanja, o katerih je konferenca v Haagu bila mnenja, ka je treba še nadaljnih posveto-

vanj; 2. pogajanja zaradi razsodiščnih pogodb med udeleženiimi državami; 3. ali bi ne kazalo, da bi se ustanovil nekak mednarodni kongres, ki bi se sklicaval redno v svrhu pretresa mednarodnih zadev.

Najprej je president Roosevelt sam sklical narode k takemu kongresu, poznej se je obrnil na cesarja Rusije, ki bi bil prvi upravičen, sklicati narode k novemu mirovnemu zborovanju.

Če pride do ustanovitve mednarodnega kongresa kot redne naprave, bomo imeli v nji začetek svetovnega državnega zbora, ki bo čuvaj svetovnega miru, posredujoč med narodi, kakor posreduje že dandanes Najvišji sodni dvor v Zedinjenih državah med posameznimi njih članicami državami, ki zavzemajo že večjo površino zemlje, kakor je cela Evropa. To tedaj ne bo več kaka novost, ampak samo razširjenje naprave, ki se je že dobro obnesla v manjšem okrožju. Če tako premišljujemo nitre korake človeštva k svetovnemu miru, nas oblija slutnja, ka so že med nami sodobniki, ki še lahko doživijo ustanovitev svetovnega parlamenta, po katerem bo gotovo odpravljena morija, vsaj v teku časa, med mikanimi narodi.

Zategadelj upam, da bodo moji poslušalci z zanimanjem sledili razpravam konference v Haagu, ker od razširjanja njenega upliva je v veliki meri odvisen prihod kraljestva miru. Vsako zborovanje bo važno in postane lahko odločilno za vse čase. Že začetek in hitra rast nam je bila izvanredno uspešna prikazen; zato nas tudi zdaj lahko najmanjši korak v katerikoli mirovni smeri naglo privede k novim uspehom. Morje je razburkano, in močnejši kot kedaj je naval voda za razsodišče in obenem zoper vojno.

* * *

Glejte, to sem vam hotel povedati o templju Miru, ki ga postavimo v Haagu. Zdaj pa še par besed o **mirovnih razsodiščih** sploh.

Državniki, ki so prvi slutili in tudi že dokazovali dobrote novodobnih razsodišč, so bili Washington, Franklin, Jay in Grenville.

Že l. 1780. je pisal Franklin: „Vsak dan velikansko napredujemo v naravoznanstvu, pa en napredek bi jaz zelo rad videl tudi v pravoslovju. — ta namreč, da bi se našlo sredstvo, ki bi napeljalo in primoralo države, urediti svoje spore, brez da bi si šele prej prerezavali grla drug drugemu.“ Franklinovo željo je izpolnila najprej takojmenovana pogodba Jay-eve (traite Jay) l. 1794 (19. nov.), s katero se pričenja novodobno razsodišče. Povdariti moram, da je ta pogodba delo našega plemena in tudi večina spornih, po razsodiščih doslej urejenih vprašanj se je tikala odnošajev med našima obema panogama.

Vi boste najbrž ostrmeli, če vam povem, da je izza dob Jay-eve pogodbe v teku 111 let bilo 572 mednarodnih sporov rešenih po razsodišču. In v nobenem slučaju se sodni izrek ni grajal ali zavrnil, z eno, mislim, samo izjemo, kjer so sodniki prekoračili svoja pooblastila. Postavimo, da je tičala samo ena nevarnost za vojno povprek v desetih letih mirnim potom brez nasilja razvozlanih sporov, smemo iz tega sklepati, da je mirovni razvoj zabranil 57 vojn, edno vsako drugo leto. In še več, če bi tiste 57-ere vojne, ki jih računamo kot po razsodišču zabranjene, resnično izbruhnile, bi zasejale med seboj še več bodočih vojn; ker nič ni plodovitejšega za vojno, kakor vojna sama. Sovraštvo rodi sovraštvo, spor rodi spore, vojna rodi vojne — samo ostudno potomstvo. — vojna je torej najslabša vseh zdravil; zastruplja, ko hoče zdraviti. Malo je pisanih resničnejših besed, kakor ta-le stavek Milton-ov: „Kaj nam more vojska dati drugega, kakor roditi nove boje brez konca?“

Tudi mednarodnih pogođeb je bilo celih 23 sklenjenih v teku zadnjih dveh let; Zedinjene države same so jih sklenile 10 z raznimi državami sveta. — Po teh dejstvih lahko sodite, s kako hitrostjo ideja razsodišča napreduje; ki ga je le enkrat okusil, ne uhaja več nazaj. Razsodba ugotavlja mir in ne zapušča nobene grenkosti. Udeležene stranke postanejo boljši prijatelji, ko so kedaj bili; vojska pa bi jih bila storila še večje sovražnike.

Mnogo se je tudi pisalo zastran ogromnih v o j n i h s t r o š k o v v naših časih, in o davkih krvi, ki neprestano naraščajo pri vseh narodih in ki pretijo celo izčrpati moči večine evropskih držav. Danes prednjači Francija s stroški 92 fr. 50 na leto za vsakega vojaka in z državnim dolgom 777.55 frankov za vsakega svojega državljana. Anglija sledi z letnimi stroški 85 fr. 80 za vsakega vojaka in z dolgom 463 frankov za vsako glavo. Nemčija še precej zaostaja z letnimi 44 fr. 15 za glavo; njen dolg znaša 65 fr. 20 za dušo, komaj torej eno šestino državnih dolgov Anglije. Rusija izdaja za vojaka 43 fr. 10, torej še nekaj manj ko Nemčija; državni dolg znaša 137 fr. 15 za glavo. Stroški Anglije za vojaštvo na suhem in na morju presegajo daleč polovico vseh državnih stroškov, stroški vseh ostalih držav so sicer manjši, pa naraščajo nagloma.

Vsi ti veliki državni dolgi — 20 milijard Anglije, 30 milijard Francije, . . . so dedščina po vojnah.

Ta neprestani odtok denarja, ki se mu pridruži še gospodarska zguba vsled uničenega ljudskega življenja v bojih, — vse to leša na narode s tako grozovito težo, kakor nikdar prej, in preti postati še nevarniše, če ne bo zastavljeno naglo naraščanje zadnjih let. Bati se je, da bo prišel gospodarski polom čez narode prej, kakor se bodo resno odločili, porabiti zdravilo.

Navzlic temu se je tudi že često povdarjalo, kako je n e m o g o č e z v o j n o z a s i g u r a t i mir med narodi. In res ni za to slabšega sredstva, ker le spore poostri in zaseje nove boje. Često morajo preiti cele generacije prej, ko se izruva sovraštvo, zakoreninjeno po eni sami vojni. Vojna torej zaseja zmajeve zobe, da pa le redkokdaj eni ali drugi stranki to, kar si je hotela pridobiti z orožjem. In če se tudi že kaj doseže, se navadno pokaže, ka je celi plen le sadež od Mrtvega morja. Rusko-japonska ravno (29. avg. 1905) dokončana vojna je prav jasen dokaz mojih besed. Nobeden bojevalec ni dosegel tega, za kar je šel z orožjem v ogenj, in slavljen zmagovalec je

bil slednjič najbolj razočaran nad mirovnimi pogoji. Če bi Japonska, zelo revna dežela, bila le slutila, ka bo njen uspeh moreč državni dolg 5 milijard . . . ali če bi Rusija naprej videla konec, bi bila gotovo celi spor izročila mirovnemu razsodišču.

Pa taka premišljevanja se ne morejo uveljaviti v gorečem peklu razbeljenih človeških strasti; takrat nikomur ni mar potrata premoženja in človeškega življenja. Še le ko se bodo velikega zločina, kakor je greh uboja, začele zavedati množice narodov, je upati, da se potlačijo vojne. V naših časih pa, se bojim, bodo še vedno nastopali demagogi, ki bodo razyemali surove strasti in tirali narode v boj v imenu časti in domoljubja . . . ki bodo zaničevali mirovno razsodišče kot pribežališče strašljivcev. Na škodo ljudskega premoženja in zgubo človeškega življenja se pa ne misli več, kadar razdražena divjost pride na površje v ljudski duši.

Zločin je torej, uničiti človeško življenje v vojski, in dolžnost je, ponuditi oziroma sprejeti razsodišče nemesto vojne, . . . ta dva nauka morata dobiti veljavo, in po našem mnenju je poklicana, ju odločno zastopati najprej Cirkev, potem visoke šole in slednjič vsi razumni.

Ko bi ne bile vse večje evropske države z občno brambno dolžnostjo krite in varne pred težkočami, ki ravno zdaj vznemirjajo vojaške kroge angleške, ker ne vedo, kje vzeti dovolj prostovoljcev za vojaški poklic, bi lahko že tudi prišlo do ustanovitve *m i r o v n e g a z d r u Ź e n j a* med narodi. Nikdo namreč se ne more dolgo ukvarjati z vprašanjem o vojni, da bi se ne prijavil s takim načinom njenega odpravljanja, ki je najpriprostejši izmed vseh. Pet držav je pred leti sodelovalo, da so se potlačili neredi na Kitajskem, in da so si zahranili svoje zastopnike v Peking. Teh pet držav bi moglo zabraniti vojske sploh. Recimo, le tri med njimi utvorijo mirovno zvezo med seboj — druge narode povabijo, da se njim pridružijo! — in zdaj se sklene sledeče: „Ker vojska, v kateremkoli delu omikanega sveta se tudi vrši, vendar prijema

vse države prav občutno, se ne sme podati v boj nobena država, ampak vse so dolžne, prinašati svoje mednarodne spore pred sodišče v Haagu, ali katero drugo mirovno razsodišče, da se razrešijo mirnim potom; ob enem sklene novoustanovljena Liga: pretrgati vse zveze s tisto državo, ki bi ne vsprejela tega pravila.“ Predstavite pa si dandanes katero državo, odrezano od vsega svetovnega prometa! Liga bi si tudi mogla pridržati pravico, za slučaj, ko bi prekinjenje zvez ne zadostovalo v zabranitev vojne, porabiti potreben pritisk v ohranitev miru z oboroženo silo; za to pa bi morala vsaka stranka zveze obljubiti potrebno vojaštvo, ali plačati svoto, primerno številu svojega prebivalstva in tudi primerno svojemu bogastvu.

Ker se pa tu gre še le za poskus, se lahko po potrebi že v začetku sklene, ka ima vsaka članica Lige pravico, po petletni odpovedi odstopiti, ali pa se liga sama razide po preteku petih let, odkar je večina to sklenila. Še druge naredbe seveda in drugi podatki bodo se morebiti izkazali kot potrebni; saj je to, kar sem povedal, le temeljna ideja.

Kakor je car Rusije sklical konferenco v Haag, ki nam je dala mednarodni sodni dvor, tako bi naj kralj Anglije, ali nemški cesar, ali predsednik republike Francije... kot zastopniki svojih vlad pozvali narode, da odpošljejo zastopnike v pretresevanje vprašanja, če bi venčdar ne kazalo, ustanoviti tako ligo; povabilo bi brez dvoma našlo odmev in bi tudi sledil uspeh.

Število tistih, ki bi se srečni šteli, če bi se smeli pridružiti taki zvezi, bi bilo veliko; ker zlasti mali narodi bi izkoristili z veseljem tako priložnost.

In pa odnošaji med Anglijo, Francijo ter Združenimi državami so dandanes tako tesni, njih cilji tako slični, njih posestva in torišča tako jasno določena, pa tako mnogolična, da bi se ravno te velevlasti najložje združile in povabile ostale narode v pretres načrta, kakor smo ga ravno v glavnih potezih zarisali.

To vprašanje zasluži resnično pozornost njih vlad, saj je med vsemi sredstvi gotovo najložje in najboljše, storiti konec vsem vojnám. Nimamo prvič nobenega vzroka dvomiti, da bo ideja razsodišča tudi že v današnji prostovoljni obliki napredovala vedno bolj, saj zadržuje že v sebi samej vse potrebne predpogoje miru, in ker zmaguje, kjerkoli se pojavi; vendar bi bilo nadalje zelo prijetno, vedeti, ka imamo v zalogi še neko vrsto zdatnejših sredstev, ki bi, če treba, točno preprečila vojno.

Vkljub vsem spodbudnim znamenjem naraščanja ideje razsodišča pa bi le varali sami sebe, če bi mislili: vojne bo zdaj konec takoj; ker komaj je upati, ka v prihodnje ne bo še potreba prav velikih krvavih žrtev človeških, predno kraljestvo miru razprostre svoj blagoslov čez zemljo. O, še vedno se je bati, da bodo švigale iskre izpod zakajenih ostankov minulih požarov; seme, zasejano po velikih vojnah, se bo prikazovalo, če tudi že v vedno daljših presledkih, dokler da bo slednjič le zmanjkalo strupa iz pretečenih dni. Taki optimisti tudi nismo, da bi si domnevali, mir ne bo de nikdar prekršen medtem, ko stremimo k cilju. Pripravljeni smo še na mnoge izbruhe nespameti in divjosti v bodoče, vse kakor v preteklosti; da bo pa slednjič vendar prišel svetovni mir, prišel mnogo prej, kakor si večina mojih poslušalcev morda predstavlja, o tem jaz za svojo osebo nimam niti sen-ce dvoma.

Še nekaj! Večkrat se je slišalo povdarjati v obrambo vojn, ka se v njih razvijajo **moške čednosti**. Misli ti pa se more tu le na telesni pogum, katerega imajo tudi nekatere živali in divjaki na nižji stopnji omike v najvišji meri. Po takih načelih bi bil kdo tembolj mož, čimbolj bi postajal podoben bul-dogu. Kaj je tak „moški pogum“? S sulicami oboroženi Zulu-kafri se slepo zaženejo pred puške-repétirke, ne kot bi bili obdarjeni z nenavadno velikim pogumom, ampak ker jim manjka razsodnosti. Ena učna doba in še manj na univerzi v Šent-Andrašu bi jih mogla ozdraviti od njih nespameti. Saj bolj ko kedaj je ravno v naši

znanstveni dobi previdnost prvi in najboljši del junaštva. Tako se pa častniki in vojaki, pogumni do skrajnosti, izpostavljajo brez potrebe in umirajo za domovino, kateri bi lahko mnogo več koristili, če bi si čuvali življenje in si ga ohranili za njo. Mišična drznost je tudi preveč razširjena, da bi mogla veljati za kaj izvanrednega; saj tudi Japonci, Rusi, Turki, recuno še Zulu-kafri in Atkinajci so slavni zavoljo njih poguma. Povrh se s tem pogumom družijo često duševna malovrednost. Tisti „Vrtoglavec“ je pravi vzor takega poguma, ko vpije:

P'r moj' —! Na luno pohitim lahko
In strgam z nje vso njeno jasno slavo, ...
Al' se spustim v naročje globočine,
Katere nikdo z mero še dosegel ni,
Od tam izvlečem za lase čast utopljeno,
Samo da le rešitelj njen zamorem
Uživati jo sam brez tekmece.“

Pav nečimurni, ki zbira slavo, da bi se mogel bahati z bliščečimi odlikovanji; sicer bi mu ne bilo mar za delo in trud! Vse le za sebe, nič za načela, nič za domovino!

Drug vzgled takega junaštva s telesnim pogumom je Achilles, ki kljubuje v svojem šotoru, razdražen zavoljo razdelitve plena in proseč vse bogove, da uničijo njegove sodeželane!

Na srečo so novodobni možje orožja že iz druge snovi. Ne gre jih torej obsojati, ki so se prilagodili vzoru svoje dobe, ampak naša obsodba se našaša na nizki vzor te dobe same. Saj se človek sploh ne sme drugače presojati, kakor le z ozirom na vzor svoje dobe. Zato ker je današnji vzor res malo vzvišen, se ljudje, ki se mu prilagodijo prisiljeno, ne smejo zapostavljati.

Prvi kristijani, to so bili pravi junaki! Če se hočete čutiti povzdignjene in navdahnjene v češčenju pred tabernakljem najlepše in najredkejše čednosti, ki je duševni pogum, postavite se pred spomenik velikega Mučenika tam-doli. Mučeniki se niso

penali za pozemeljsko slavo, časti in plačilo; njih poklic je bil, zavzeti se za vzvišenejšo reč. Za njo, ne za povišanje svoje lastne osebe, šli so v smrt pevaje sredi plamenov gromač.

Najti je pa reko zelo spodbudno znamenje napredka že posebej v našem narodu: prikazuje se namreč, upajmo, v množicah ljudstva vzgojni vpliv, ki vzbuja v njem že jasniše pojme o odgovornosti človeških dejanj in povzročča — **pomanjkanje vojakov**. Še nedavno se je v parlamentu povdarjala težava: kako dobiti novincev za vojake. (Na Angleškem in v Ameriki namreč ni splošne brambne dolžnosti, ampak vojaki se vdinjajo državi proti plači in le prostovoljno.) Častnikov manjka 25 od 100 pri prostovoljcih in v liniji; torej ena četrtnina. Črnovojnikov je 32.000 manj kot sicer. Redni armadi manjka 240 oficirjev in britski armadi za Indijo 12.000 angleških rekrutov. Vlada je mnenja, ka je to najvažniše vprašanje, ki se stavi v pot vojaškim „krogom“. Nekateri visoki vojaški dostojanstveniki vidijo pomoč le v splošni brambni obveznosti. Tudi od vaših sorodnikov onkraj morja v Ameriki prihaja za me vesela vest, ka so v enaki zadregi zastran njih mornarice. Mala armada Zedinjenih držav na kopnem še sicer ne trpi sile, pa njih bojne ladije počivajo, manjka 3500 mož. Iz tega nedostatka rekrutov smemo opravičeno sklepati, ka v našem plemenu ni več tako splošna želja po vojaškem poklicu. Ta pojav je tem resnejši, ker se ve, da bi zvišanje mezde rekrutiranja nič kaj posebno ne povzdignilo, dočim prihajajo novinci navadno le iz gotovih slojev človeške družbe. Slišimo: ka se enaka težava poraja še v drugem poklicu: prīmanjkuje namreč tudi mladih dobro izgojenih in vestnih ljudi, ki bi želeli postati dušni pastirji, — najbrž zavoljo bogoslovskih načel, katerim se je treba pismeno zavezati. Obe struji Cirkve na Škotskem ste skušali priti iz te zagate s tem, da ste postavili manj težke pogoje.

Mogoče je tudi, da so oni mladeniči, ki odklanjajo ponudbe nabornih narednikov, dobili v roke v kaki ljudski knjižnici knjige C a r l y l e - jeve in so v

njih brali, kako pisatelj na vest govori „delavcem Anglije in Francije“: „Trideset mož tu in trideset tam si stojijo nasproti; vsak drži v roki puško. Ko se jim zaukaže: „Ogenj!“ se umorijo drug drugega, in mesto 60 koristnih in pridnih delavcev ima zdaj svet 60 mrtvih trupel, da jih pokoplje in da sme za nje prelivati solze. Teh 60 ljudi, kako pritožbo so imeli drug zoper drugega? Pač najmanjše ne! Živelii so daleč narazen drug od drugega, bili so si popolnoma tuji, da, v ogromnem vsemiru so si bili po svetovnem prometu še v medsebojno pomoč, brez da bi se tega zavedali. Pa kaj se je zgodilo, nesrečneži? Njih poglavarji so se sprli, namesto pa, da bi ti streljali drug na drugega, so bili tako hudomušni, da so odločili, naj se med seboj pobijejo one uboge pare.“

Njim, ki odklanjajo vojaške ponudbe, je morebiti prišel tudi v roke govor profesorja Mac Michael-a, ki je na mirovnem kongresu v Edinburgu l. 1853 tako-le govoril: „Vojaški poklic se ne strinja s krščanstvom. Čim višje je stališče človeka, čim večje njegovo spoznanje, tem večja odgovornost! Mislimo si človeka, ki mu je dal Bog nenavadno matematično nadarjenost. Če ta dar božji dobro porabi, kolika korist za človeštvo! Deluje pri stavbi železnic, ki vežejo najbolj oddaljene dele sveta med seboj; ali napelje po električnih žicah bliskovo iskro, da posreduje med ljubečim srei — na mnogo tisoč kilometrov daljave; ali stopnjuje čudovito moč parnih strojev, ki olajšujejo človeku njegovo naporno delo; ... ali pa s pomočjo tiska pošilja luč in znanje na najskrajnejše končine sveta. Matematična nadarjenost bi se lahko porabljala za izsuševanje močvirja, za napeljavo vode v naša mesta, za povzdigo zdravja in blagostanja ljudi; ... lahko zasleduje zvezdnatega neba večna pravila, ki so ravnilo mornarju križem divjih vodenih pustinj v črni noči. Kako lepa torej je veđa, modro porabljena: nasprotno pa kako ponižana je, če se rabi za uničevanje ljudi! In to se godi: če kemik porablja svoje znanje, ne da bi zdravil boleznii, ki tarejo človeštvo, ampak da zastruplja vire

življenja. Vojak znanstvenik razvija svoje zmožnosti, pa v kak namen? Da bi do pičice točno določil, kam naj topovi bljuvajo svoj ogenj in tako uničijo največ imetja in človeškega življenja; ... da bi natančno preračunal trikot in silo, s katero se naj granate izstreljavajo, da bi padale v najbolj obljudene kraje, in se tam razpočile, razširjajoče smrt na okolu. Večni Bog! ali sem res upravičen, porabljam svoje zmožnosti za tako peklensko delo!?" Iz Dunfermline (moje domovine) prihaja ta glas velike važnosti. Našel sem ga še le nedavno in se ga resnično razveselil; saj sem še kot deček večkrat videl moža, ki je zapisal te besede.

Mnenje W i k l e f f a (umrl l. 1384) je najbrž tudi že zanimalo naše mladeniče: „Kaka čast je pač za viteza, moriti ljudi? Rabelj jih pomori mnogo več, in bolj upravičeno! Naj bi ti ljudje bili rajši mesarji za živino, kakor da so mesarji svojih bratov!“

Ali pa so, nadalje, vzdihl John W e s l e y - a segli globoko v srce mladeničev, ki bi bili sposobni, še vdinjati vojaštvu: „Umirajte, pa objokujte zgubo resnice in čiste ljubezni na zemlji. Zgubljene v resnici! Glejte, krščanska kraljestva si trgajo drugo drugemu čreva iz trupla, ... pustošijo zemljo z ognjem in mečem! Krščanske armade se pošiljajo po tisočih, po deset-tisočih, ena drugo naravnost v pekel!“

Mogoče tudi so naši mladeniči ravno po najslavnejših vojakihi sprejeli najbolj odstrašujoče pojme o vojaškem poklicu. N a p o l e o n g a je imenoval „meštarijo divjakov“. W e l l i n g t o n je pisal lordu Shaftesbury-u: „Vojska je strašno ostudna reč. Če bi Vi bili stali le en sam dan sredi vojne, bi prosili Boga, da Vam ne da nikdar več gledati kaj sličnega!“ General G r a n t (angleški, umrl l. 1875), kateremu je vojvoda s Kambridge ponudil vojaški pregled, je odklonil, češ, ne želi si videti nikdar niti enega polka vojakov več! General S h e r m a n piše: „... utrujen sem in bolan od vojne. Moja slava je le lune svit. Tisti, ki niso nikdar storili strela iz puške, ne slišali vpitja in stokanja ranjencev, le tisti vpijejo še po več

krvi, še po maščevanju, še po pustošenju. Vojna je pekel!“

Mogoče so nekateri tudi premišljali o mnenju Sir Johna Sinclair-a, ka je „obrt vojaka — obrt prokleta.“

Recite, kar hočete; vojaki s poklica so zbrani v prvi vrsti za napadanje, saj je jasno: če bi ne bilo napadalcev, bi ne bilo treba se braniti. Prostovoljec, ki se oboroži samo z namenom, da bi mogel braniti svoje ognjišče in svojo domovino, zavzema celo drugo stališče kakor oni, ki mu je vojna obrt in se zavdnja, ka bo korakal naprej in moril tudi svoje brate, če pride povelje. Braniti dom in deželo mora postati potrebno, dasi še pač nikdo na Angleškem in v Ameriki ni doživel kakega sovražnega vpada, in ga naibrž tudi nikdar videl ne bo. Ipak stopijo v tem slučaju v veljavo dolžnosti domoljubja, Ker da je dolžnost vsakega človeka, braniti rodno zemljo, o tem niti besede več. Vendar ne smemo nikdar pozabiti, ka Tisti, ki n a l a g a č l o v e k u s v e t o d o l ž n o s t , braniti svoj dom, n a l a g a m u r a v n o t a k o s v e t o d o l ž n o s t , n e n a p a d a t i d o m o v i n e i n o g n j i š č a d r u g i h , — resnica, ki se je često prav malo ohranjala v spominu. In to je velika škoda; prav v naši dobi mirovnega razpoloženja je važno, se zavedati teh resnic. Poklic in obrt je zadeva pogodbe in plače. Nobena postava torej ne silí človeka, poprijeti se vojaške službe in se zavezati, da bo šel morit drugih ljudi, kjer in kdajkoli se mu bo zapovedalo, brez ozira ali je spor pravičen ali krivčen. To je strašna obljuba, ki vsebuje, kakor smo videli, dolžnost: odpovedati se najdražji človeški lastnosti, pravici namreč lastnega prevdarka in ravnati se po svoji vesti. J a y , oče prve pogodbe med Anglijo in Ameriko, je to izrecno povdargal: „geslo — **naša** je dežela, po krivici in po pravici! to je upor zoper Boga in greh proti državni in verski svobodi, proti pravičnosti in človekoljubju.“ V isti meri, kakor človek prihaja k vedno boljšemu razumevanju, smemo od njega tirjati, da začenja vedno

belj in bolj zapopadati svojo odgovornost tudi pred samim seboj zastran izvolitve poklica; in da ga niti papež niti kralj ne moreta odvezati te odgovornosti.

O tistih nevednih, nepoučenih trumah, ki so se kralju Henriku ponujale za vejaško službo, je opravičeno modroval (naš pesnik): „Zares, če ti ljudje ne tako hoteli lepo umirati, bo to neprijetno za kralja, ki si jih je kupil za klanje: ker kralju ne se pekoriti, bi pomenilo, prelomiti vse dolžnosti podložnih.“ Od tistih dob pa smo dobili šole v deželo, in tisto „božje pravo“ kraljev je izpuhtelo. Angleško govoreči narodi nastavljajo in odstavljajo dandanes kralje, zavrgli so tisto človeško vsemogočnost in v tako važnih rečeh se drznejo često ugovarjati celo — lastnemu župniku. „Znotranji sodnik“ je prišel do vlade. Če tedaj mlad človek naj postane morilno orodje, ali posveti svoje moči le v rešitev svojih bratov, je to samo na niem ležeče, odločiti se po resnem prevdarku,

V okom priti **pomanjkanju častnikov**, je vlada izjavila, ka misli na sredstvo, najti nujno nadomestitev na univerzah, ter da bi se naj storili koraki, pospešiti vojaške študije v svrhu pridobitve vojakov. Pa če so naši dijaki npravstveno že toliko napredovali, da odklonijo, biti glasniki „izpuhtelih pravic“ — resnično veljni, poslušati „sodnika znotraj“, svojo lastno vest, — potem bodo najbrž visoke šole le pusto polje za izgojo ljudi, koprnečih po službi, ki tirja, napadati in moriti sebi enake na povelje tretjega. Prišel bi bil res dan velikega ponižanja za naše visoke šole, če bi njih doktorji, za katerih izgojo v vsem najvišjem in najboljšem se je porabila tolika skrb, slednjič ne bili za nič družega koristni, kakor za pečenke kanonov! Zdi se mi, da že slišim smoye Šent-Andraške odgovarjati nabornemu feldweblu: „Ali sem jaz tvoj službenik pes, da bi storil kaj takega?“ (4. Reg. 8, 13.) — (Vse to velja pa le za Angleško in Ameriko, kjer ni splošne vojne dolžnosti, kjer torej rekruti stopajo le prostovoljno v vojaški stan.)

Iz navedenega stališča je torej pomanjkanje častnikov in rekrutov v Angliji in Ameriki, kjer so

mładeniči svobodni v izvolitvi poklica, zelo razveseljiva prikazen, ki priča o ostrejšem čutu osebné odgovornosti, . . . o resničnem izpraševanju vesti, tega „znotranjega sodnika“, . . . dokaz že nježnejših in prijetnejših značajev, da so vzori človeških dejanj in nehanj že višji; skratka prikazuje se vzvišenejša oblika človeškega bitja.

Če pa tedaj vojna zahteva od svojih najemnikov, da se odrečejo vsem tem vzorom, je pač boljše, odločiti se za drugo stran, ter Anglijo in Ameriko izročiti demoljubnim prebivalcem samim, da si jo branijo, če bo napadena; in trdno sem prepričan, ka bodo njih državljani smatrali to za svoj najvišji cilj in dolžnost. Polkovnik H e d e r s o n trdi v svoji „Bojni vedi“, ka so „amerikanski prostovoljci nadkriljevali, zbrane čete evropske, in je bila nravnost prisilno nabranih armad njih slabša stran. Nravnost prostovoljcev stoji na višji stopinji.“ To bo menda tudi resnica!

Če bi tedaj Anglija bila kdaj napadena, bi vse možko prebivalstvo, orožja zmožno, prostovoljno šlo v boj; iz vseh koncev sveta bi na tisoče mož privrelo braniti svoje stare domovine. Tisti, ki bi se drznili vdrti v deželo Shakspeare-ja in Burns-a, ugledali bi pred seboj nepričakovane ovire: složna sreca enih misli. „Trikrat je oborožen tisti, ki je oborožen z resnico in pravico!“

Sklep.

Dijaki Šent-Andraški! Trudil sem se, vam podati resnično sliko gibanja, ki dandanes vznemirja svet, da bi se namreč odpravile vojne; obenem vam pokazati, koliko dela se je že izvršilo. To gibanje ni bilo nikdar tak živahno, na nobeni postaji te svete vojne njeni uspehi niso bili tak mnogoštevilni, kakor ravno v zadnjih letah, počenši s konferenco v Haagu, ki je sama že mejnik ene dobe; temeljni kamen za bodoči spomenik je torej položen. Brezpogojna obljuba štirih držav, podvreči vse svoje bodoče spore razsodišču, ter pogodba med Švedijo in Norvegijo, — ste znamenji že druge stopnje. Tako se vsaj omikani svet

približuje vedno bolj kraljestvu miru porazsodišču.

Gotovo ste se že vprašali, kaj je v tem oziru **vaša dolžnost**, kako bi mogli najlepše sodelovati pri tem svetem podjetju in pospešiti prenehanje vojn? Svetujem vam, da sprejmete te-le besede Washington-ove za geslo življenja: „Moja najiskrenejša želja je, doživeti, da bi bila vojna, ta strašna nadloga človeštva, pregnana iz površja zemlje.“ S temi besedami kot načelom in podlago naj se ustanovijo mirovne zveze križem celega sveta. Pa se vpraša, kako izvršiti to bogoljubno željo Washington-ovo? Glejte, tako! Vsikdar, če se vzdigne kak mednarodni prepir, zahtevajte, naj bo na krmilu že ena ali druga stranka, zahtevajte takoj od svoje vlade, da privoli, izročiti spor razsodišču; obenem, če je potrebno, pretrgajte vse zveze se svojo stranko. Mir je vzvišen nad strankami. Če je že nasprotnik predlagal mirovno razsodbo in s tem prehitel vašo vlado, — kar pa, upam, v slavo našega plemena, se ne boče nikdar pripetilo! — pritis-kajte na njo, da sprejme ponudbo, in ne poslušajte na nič drugega, dokler se to ni zgodilo. Naj počivajo vsa druga javna vprašanja! ... osredotočite vse svoje moči nad tem edinim vprašanjem, ki nosi v sebi mir ali vojsko. Nehajte torej v stran vso svojo politiko, dokler ni pregnana vojna pošast. V takih trenutkih je treba se ganiti!!

In kaj naj storijo **služebniki Cirkve**? Vse drugo, kakor doslej! Naj se ne skrivajo pred burjo v kakem zavetišču duha z običajnimi izgovori o prihodnjem življenju, kot bi ne bila njih skrb sedanje življenje, kadar je narod v hudi stiski zaradi nujne rešitve npravnstvenih problemov, in ko si vlada prisvaja pravico, biti sodnik v lastni zadevi, ter s tem strmo-glaviti ljudstvo v bogokletno vojno, — bogokletno rečem, če se zavrže spora mirna rešitev, ponujana od nasprotnika! Če se odkloni mirovno razsodišče, postaja vsaka vojna bogokletna; ponudba mirovne razsodbe pa daje dostojnost in važnost celo dvomljivim zahtevam. — Če bi pa vaši napori nič ne zalegli, ker

bi vaša dežela zavrgla razsodišče in se strmoglavila v vojno, še vaših dolžnosti tudi ni konec. Z mirno odločnostjo in trdovratnostjo v svojem prepričanju, katerega razložite, če se vas vpraša, pa brez vsiljivosti, — počakajte izid in uspeh, ki bo nedvomno dokazal, ka so si izbrali tisti najboljši del, ki so bili za mirovno razsodbo; in ka so bili modri svetovalci svoje domovine. Žalostna skušnja namreč uči, da morajo narodi, ako se ozirajo nazaj, navadno priznati, ka so bile njih vojne budalosti, kar pa v tem slučaju pomenja storjen zločin.

In žene te dežele, in dijakinje Šent-Andraške, kaj naj storite ve? Mar-li naj samo čakate, kakor je navađa, da se vojna začne, in potem prevzete od svojih čuvstev, ustanavljate nebrojne krožke za izdelovanje potrebnih in nepotrebnih reči k armadi? ... ali se pridružiti zborom Rudečega križa in same iti na bojno polje, oskrbovat ranjenih, da so ti prej ko mogoče zopet na nogah k vojni, ranjevat drugih in spet dobivljat ran, sebi ali drugim v pogin? Vsa čast nježnim strunam sočutja, ki tako lepo pristojajo ženskemu spolu, tako rađe zadone, — pa vendar vam moram povedati: če bi se njeznega ženstva združeni glasovi bili vzdignili z vso odločnostjo zoper vojno, prej ko je bila napovedana, ... ali če bi bile zahtevale, da se naj predlaga razsodba, ali pa živo ugovarjale, če bi se razsodišče zavrnilo; bil bi eden dan takega dela koristniši, kakor celi mesec garanja potem, ko je izbruhnila vojna.

To je enkrat gotovo, če bi vsi dobromisleč i vseh strank in vseh ver v stran nehali za nekaj časa vsa druga politična vprašanja takrat, ko se gre za vojno in mir, in bi zahtevali razsodišče, nobena vlada bi se ne mogla njim zoperstavljati. V vsakem težavnem položaju je torej v njih rokah, obvarovati svojo domovino pred vojno in ji zagotoviti mir.

Nadalje, če bi se v vsaki poslaniški zbornici ustanovila liga za razsodišče, obstoječa iz udov, ki so edini v tem, da se v mednarodnih spo-

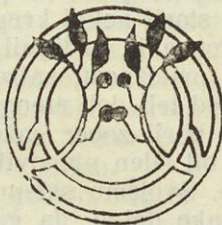
rih mora najprej zahtevati razsodišče in sprejeti po vladi, ko ga je zahteval nasprotnik, ... ki se zavežejo, podpirati ali pobijati politične stranke po tisti meri, kako je v tej točki njih zadržanje, — strmeli bi videti, s kako naglostjo bi vse te stranke začele razsodišče sprejemati v svoj program. Ne poznam dela, ki bi bilo koristniše za vašo domovino in za celi svet! Samo z osredotočenjem vseh moči okoli enega predmeta se zmaguje v velikih rečeh.

V tej sveti vojni za razsodišče smemo torej pred vsem računati z gotovostjo, ka bodo dijaki in dijakinje iz Šent-Andraša, pa tudi vse druge visoke šole in učni zavodi, udje vseh Cirkev in vseh svobodnih poklicev združeno nastopali z vso odločnostjo. — V začetku tega odstavka sem navedel besede Washingtonove; dovolite, da sklenem z besedami Linkolnovimi. V svoji mladosti se je kot uslužbenec na neki kupčijski ladji vozil nekaj tjednov po reki Mississipi. Prišel je nekoč slučajno na trg s sužnji. Tu se niso sicer očetom, materam in otrokom rezala grla, kakor malo prej v vojni, ampak le narazen so jih trgali in prodajali na dražbi. Eden spremljevalcev je potem pripovedoval, kako je Linkoln nekaj časa srpo pred se zrl, potem obrnil hrbet in storil nekaj krepkih korakov, brez da bi kaj rekel. Potem je vzdignil pest in zaklical: „Če bom kdaj imel priložnost, zatrem to prokleto napravo!“ Minulo je od teh dob mnogo let, v katerih se je Linkoln strastno boril zoper suženjstvo in njegove pokrovitelje. To je bil eden njegovih ciljev, ki je prevladoval vse druge. Svojemu sklepu je ostal zvest celo svoje življenje tako dolgo, da ga je izvršil. Iz tistega ubogega, neznanega čolnarja je postal namreč predsednik Zjedinjenih držav, ki je bil tako srečen, da je mogel z enim podpisom svoje roke osvoboditi zadnje sužnje omikanega sveta; bilo pa jih je še čvetero milijonov.

V svoji vztrajnosti nam' je Linkoln zapustil vzgled, nam vsem ljudem te dobe, ki še ohranjamo vojno v vsej njeni grozi, in ki smo izvečine vsi več ali manj soodgovorni za njo, ker je doslej še nismo

smatrali za največje vseh gorja, in še vse premalo delali za nje iztrebljenje.

Pa storimo zdaj, kakor svoje dni Linkoln (umrl l. 1865), trden sklep: se postaviti v bran zoper to morijo ljudi, kakor se je on ustavljal kupčiji z ljudmi. Kakor on, podvrzimo vsa ostala politična vprašanja temu edinemu, ki naj nadvlada vse drugim; kakor on, nastopimo pri vsaki se ponujajoči priliki kot bojovníki za našo sveto reč. Kakor on, ostanimo zvesti svojemu prepričanju; in ravno tako, kakor je prišel trenotek zanj, bo prišel tudi za nas; in ko bo čas, udarimo s podvojenimi močmi po prokleti vojni, dokler da jo izženemo iz omikanega sveta, kakor je on pregnal suženjstvo.

I m p r i m a t u r! Kn.-šk. Lavantinski ordinariat v Mariboru, dne
2. januarja 1914. št. 25.

6. Pospeševati zamenjavanje otrok, učencev, učiteljev, profesorjev, delavcev, obrtnikov med narodi; skrb za mladino v tujini.

7. Ustanoviti mednarodno revijo; svetovni list, kjer bi sodelovali vsi narodi.

8. Slednjič v vseh večjih mestih postaviti „hiše za tujce“ (Maison des Etrangers) kot zbirališča za mednarodne zabave, posvetovanja, razstave.

Naslov:

Conciliation Internationale

119 rue de la Tour

Paris XVIe.

Mirovno gibanje

(pacifizem)

je prvotna oblika krščanstva in del njegovega bistva. Pacifizem ne pozna nasilja, stremi edino le na višjo stopnjo omike. Kakor razsojajo sodišča prepire med posamezniki, tako naj bi se dosseglo mednarodno pravosodje med državami. Pripravljalno delo za „mednarodni zakonik“: I. konferenca v Haagu (18. maj.—29. jul. 1899.) II. konferenca v Haagu (15. jun.—18. okt. 1907.) Tretja konferenca v Haagu se pripravlja za l. 1915.

—a.

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000445739

